

Edvard Kardelj

TITO ÉS A JUGOSZLÁV KOMMUNISTA SZÖVETSÉG*

Elvtársnők és Elvtársak!

Mai összejövetelünket annak az időszaknak szenteljük, amely a Jugoszláv Kommunista Párt fejlődési útján, valamint Jugoszlávia munkásosztálya és népe forradalmi harcában a legdrámaibb és legtermékenyebb volt. Titónak és annak a korszaknak szenteljük, amelyben mint főtitkár pártunk élén állt, és élenjáró alkotója volt eszméinek, harci stratégiájának és taktikájának, valamint egész tevékenységének.

Ha Jugoszlávia kommunistái és dolgozói ezekben a napokban és ma, ezen az összejövetelen, visszatekintenek szocialista forradalmunk e győzedelmes időszakaira, nemcsak azért teszik, hogy megadják a kötelező tiszteletet annak az embernek, aki olyan sokat tett pártunk felkészítéséért történelmi szerepének betöltésére, hanem azért is, hogy úgy jelöljék meg azt a korszakot, mint kiapadhatatlan forrását a tapasztalatoknak, tanulásoknak, a tudásnak és a forradalmi lelkesedésnek, amellyel Jugoszlávia kommunistáinak és a nép haladó szellemű embereinek a ma és a holnap csatáit kell megvívnunk. Mert nyilvánvaló, hogy pártunk nem válhatott volna azzá, ami volt és ami ma, nem nyerte volna el azt a bizalmat, amellyel Jugoszlávia munkásosztálya és népei megajándékozták, és nem érhetne volna el azokat a sikereket, amelyeket elért, ha nem alakultak volna ki benne mindazok a minőségek és képességek, amelyek lehetővé tették számára, hogy mozgósíthassa Jugoszlávia munkásosztályának és népeinek forradalmi és alkotó energiáit a társadalmunk forradalmi és szocialista átalakításához szükséges döntő vállalkozásokra. És bármennyire változzanak is az idők és a feltételek, a kommunisták és a szocialista társadalom haladásáért közdők harci módszerei és eszközei, ezek a minőségek forradalmunk vezető erői számára továbbra is az

* A JKSZ Központi Bizottságának 1967. december 28-án megtartott ünnepi ülésén mondott beszéd.

energia és a képességek tartós forrásai maradnak a társadalmi fejlődés úttörő munkájában, a dolgozó ember jelenlegi és történelmi érdekeiért vívott harcban.

Az emberi társadalom történetében mindig voltak látnokok, akik elképzelték, milyennek kell lennie a jelen nyomorúságától mentes jövőnek. Sok filozófus magyarázta a saját egyéni felfogásai szerint a világot, és sok kritikus leplezte hibáit. Számos osztály és társadalmi csoport küzdött alárendelt társadalmi helyzetének megváltoztatásáért. Újra meg újra megfogalmazták az emberek közti viszonyok erkölcsi és humanista alapelveinek új eszmei konstrukcióit, modelljeit és ideáljait, hogy igazságosabb és jobb legyen a világ. A maga módján, kisebb vagy nagyobb mértékben, a legtöbbjük hozzájárult a társadalmi tudat fejlődéséhez. Ténylegesen változtatni a világot viszont csak azok a mozgalmak és osztályok tudták, amelyek az objektív szükségszerűségből eredő igazság mélyreható ismereteinek megfelelő valódi eszközökkel, helyes úton járva harcoltak a társadalom megváltoztatásáért, továbbá azok az emberek, akik ilyen eszközökkel és ismeretekkel fel tudták fegyverezni mozgalmukat és osztályaikat, s akik a véletlen szükségszerűségekkel szemben éppen ezek törvényeit és eszközeit fölhasználva tudtak harcolni.

Önmagukban semmiféle objektív feltételek nem változtathatják meg a társadalmat, ha az emberi gondolat és tudás nem válik a változások tudatos alkotójává és végrehajtójává. És megfordítva: csak az a mozgalom győzhet, amely fel tudja mérni a szükségszerűségeket, és bennük keresi a forradalmi változások kiindulási alapjait.

És éppen itt kezdődik Tito nagy szerepe Jugoszlávia munkásosztályának és népeinek történelmében. Mert Tito a vezető és alkotó személyisége forradalmi munkásmozgalmunknak, ő fegyverezte föl Jugoszlávia Kommunista Pártját a legtöbb tudással és legmegfelelőbb eszközökkel, amelyek sikereit és győzelmeit szavatolták.

I.

Amikor ma harmincadik évfordulóját ünnepeljük annak, hogy Tito a Jugoszláv Kommunista Párt élére állt, abban a helyzetben vagyunk, hogy ne csak szavakkal emeljük ki egy ember szerepét és odaadását a munkásosztály meg a forradalom ügye iránt, hanem büszkén rámutathatunk az elmúlt három évtized valóban korszakalkotó eredményeire. Ezek a társadalmi és történelmi sikerek minden elismerő szónál meggyőzőbben beszélnek Tito alkotó munkájának és annak a forradalmi mozgalomnak igazi jelentőségéről, amelynek élén ő állt.

Engedjék meg, hogy legalább néhány legjelentősebb eredményre rámutassak:

— döntő győzelem a pártért vívott harc zárószakaszában, a pártnak eszmeileg és politikailag egységes, szilárd szervezetű harci erővé fejlesztéséért, amely mentes az opportunistától és a szektásságtól, a dogmatizmustól és a frakciózástól, s alkalmas a harc konkrét feltételei közt forradalmi tevékenységet folytatni.

— kitörés a pártot körülvevő illegális gyűrűjéből, a néppel való kapcsolat megteremtése, Jugoszlávia munkásosztályának, egyéb dolgozó, haladó szellemű és demokratikus rétegeinek és népeinek harci aktivizálása;

— az antifasiszta és demokratikus erők széles és egységes harci frontjának kialakítása, aminek eredményeként létrejöttek a döntő feltételek valamennyi haladó szellemű és hazafias erő legszélesebb körű egységének kialakításához a fasiszta agresszió és a megszállás elleni harcban;

— döntő befolyás az ifjúságra, az egész mozgalom feltöltése fiatalos tüzzel és lelkesedéssel;

— a párt és a vele az egységes Népfelszabadító Mozgalomban egyesült erők teljes harci és akciókészsége a fasiszta agresszió és a megszállás körülményei közepette;

— a népfelszabadító felkelés sikeres megindítása és győzedelmes befejezése, a megszállók kiűzése és Jugoszlávia népeinek felszabadítása mindenfajta imperialista hegemonia alól;

— a szocialista forradalom győzelme és a társadalmi viszonyok szocialista átalakítása;

— Jugoszlávia átformálása az önrendelkezés joga és az egyenrangúság alapján szabadon egyesült népek közösségévé;

— az új népi demokratikus és szocialista állam — a munkásosztály és a munkástömegek eszköze — végleges megszilárdítása és kialakítása;

— az alapvető termelőeszközök államosítása, az iparosítás, a szocialista agrárpolitika és tervgazdálkodás útján megvalósított erőteljes és gyors gazdasági építés, ami megteremtette a további szocialista fejlődés anyagi és társadalmi alapjait;

— az ország mélyreható átalakulása, kultúrája és civilizációja színvonalának és alkotó erejének tekintetében;

— megalkuvás nélküli harc az etatista és bürokrata konzervativizmus külső és belső nyomása ellen és a munkás- meg a társadalmi szocialista öngazgatás elvének győzelme;

— rendkívül gyors gazdasági, szociális és kulturális fejlődés, amely alapján változtatta meg a dolgozók hatalmas többségének életfeltételeit, és tovább szélesítette a szocialista országépítés vívmányainak anyagi alapjait;

— a dolgozó ember anyagi helyzetének és szociális védelmének lényeges följavítása;

— Jugoszlávia belső és nemzetközi helyzetének, népei függetlenségének megszilárdítása, és a szocialista Jugoszlávia szerepének erőteljes érvényesítése a világbékéért, minden felszabadításért vívott harcban az elnyomás, a függőség és a külső fenyegetéstől való rettegés minden formája alól, küzdelem a különböző társadalmi rendszerben élő népek aktív és békés koegzisztenciájáért, az emberiség általános haladásáért, és

— a jugoszláv kommunisták és a jugoszláv szocialista társadalom jelentős alkotó jellegű hozzájárulása a nemzetközi szocializmus tapasztalataihoz, elméletéhez és gyakorlatához, népfelszabadító fölkelésük és forradalmuk, szocialista és öngazgatási gyakorlatuk meg szocialista gondolatuk fejlődése és nemzetközi politikai tevékenységük révén.

Ez csak néhány ama történelmi sikerek közül, amelyek pártunk, Jugoszlávia munkásosztálya és népei harcának és győzelmének útját jelzik attól kezdve, amióta Tito áll a párt élén. Ezek az eredmények nem az események történelmi folyamatának véletlene folytán valósultak meg. E három évtized alatt, de a korábbi időszakokban is sok harcot kellett vívnia és sok áldozatot kellett hoznia Jugoszlávia munkásosztályának, forradalmi parasztságának, haladó értelmiségének, ifjúságának és az ország valamennyi haladó emberének. Sok odaadó, céljuk helyességéről teljes mértékben meggyőződött harcos erőfeszítéseire és áldozataira volt ehhez szükség, olyan harcosokéra, akik nem voltak hajlandók meghátrálni a nehézségek és az erőszak előtt. De szükség volt egy szubjektíve alkalmas vezető politikai erőre is, amely nemcsak kitartóan és merészen tör forradalmi és humanista célkitűzése felé, hanem képes az élő forradalmi tevékenység valamennyi szakaszát a harc eszközeinek és módszereinek konkrét feltételeihez idomítani, és mégis úgy megfogalmazni közvetlen céljait és harci álláspontjait, hogy sikeresen mozgósíthassa és egyesíthesse a munkásosztály és a nép forradalmi energiáit.

A Jugoszláv Kommunista Párt Titóval az élén éppen ilyen kvalitásokkal felruházott vezető politikai erővé vált. A párt nemcsak a politikai és egyéb csatákban volt a munkásosztály rohamcsapata, hanem élcsapata lett annál a szubjektív képességénél fogva is, hogy központja és hordozója tudott lenni a haladó szellemű társadalmi gondolatnak, és fel tudta fegyverezni a munkásosztályt és szövetségeit a harchoz és a társadalmi akciókhoz szükséges ismeretekkel és fegyverekkel.

II.

Hogy megérthessük Jugoszlávia munkásosztályának és népeinek az elmúlt három évtizedben elért sikereit, elsősorban három tényező kölcsönös összefüggését kell szem előtt tartanunk: a munkásosztály, a paraszttömegek és a jugoszláv társadalom valamennyi többi demokratikus és antifasiszta erőinek egyre növekvő és egyre tudatosabb ellenállását az 1929. évi január 6-i diktatúra bevezetése után; a párt eszmei és politikai irányvonalának, valamint belső politikai struktúrájának fejlődésében megnyilvánuló pozitív folyamatokat, amelyek megteremtették a frakciós harcok megszűnésének feltételeit; és végül: megérttek és megszilárdultak a párt belső egységének kialakításához szükséges feltételek mind az opportunisták, mind a szektás típusú élettelen és doktrinér frakciósság leküzdése alapján, a párt belső erőinek gyors növekedése, tehát azoknak az embereknek és tudatuk erősítésének révén, akik képesek voltak előrevinni a pártban végbemenő folyamatokat, amelyek véglegesen azzal jutottak érvényre, hogy Tito állt a Jugoszláv Kommunista Párt élére.

A Jugoszláv Kommunista Párt elkeseredett és hősiességű ellenállást tanúsított a január 6-i diktatúra rendszerével szemben. A harc kezdetén a párt — részben a helyzet, részben pedig saját szektás politikája miatt — meglehetősen magára maradt, és ezért nagyon súlyos csapásokat kellett elszenvednie; politikai befolyása azonban hamarosan újra erősödni kezdett legnagyobb részben éppen a népellenes rendszerrel szemben kifejtett ellenállása eredményeként. Az ellenállás fokozatosan egyre nagyobb tömegekre terjedt ki, és éppen azokat a belső társadalmi ellentmondásokat hangsúlyozta, amelyek miatt a január 6-i diktatúra létre is jött.

A néptömegek nyomása a falu egyre mélyülő nyugtalanságaiban, az értelmiség szemléletének és hangulatának radikalizálódásában, valamiféle fasiszta tömegmozgalmak létrehozására irányuló minden kísérlet teljes csődjében és a tömegek általános fasisztaellenes hangulatában és ellenállásában, főleg pedig a munkásosztálynak a gazdasági és politikai sztrájkokban, szakszervezeti akciókban való egyre nagyobb aktivizálódásában stb. nyilvánult meg. A német és olasz fasiszta imperializmus közvetlen veszélye tovább serkentette és gyorsította a néptömegek ilyen hangulatának alakulását és ilyen irányú mozgását.

Az uralkodó katonai, monarchista és burzsoá köröknek az a kísérlete, hogy a január 6-i leplezetlen diktatúrával küzdjék le a felhalmozódott belső ellentmondásokat, egykettőre csődöt mondott, bomlani kezdett, és új kiút kereséséhez vezetett a politikai válságból.

A társadalomban egyre erősödő forradalmi áramlatok megkövetelték

a párttól, hogy tevékenységében igazodjon a tömegek demokratikus és forradalmi aktivizálásának széles arcvonalaéhoz.

Ez a helyzet egyúttal kedvező hatással volt a párton belüli eszmei és politikai mozgások irányára. Igazolást nyertek és serkentést kaptak mindazok a frakcióellenes törekvések, amelyeknek az volt a célja, hogy a párt igazi vezetője legyen a munkás- és néptömegeknek, tevékenységük esz-közévé váljon, és ezeken mérje le önmagát és politikáját, ahelyett, hogy szűkkörű frakciók doktrinér és elvtelen összecsapásaiban merítené ki erejét.

Ezeket a törekvéseket tulajdonképpen Tito még a január 6-i diktatúra előtt, az ismeretes (1928. évi) zágrábi konferencián a leghatározottabb formában kifejezte. Ebben az időben azonban mind a párt politikai helyzete az országban, mind számos más szubjektív ok megakadályozta, hogy ezek a törekvések erőteljesebben és gyorsabban érvényre juthassanak. A január 6-i diktatúra után, a megváltozott feltételek közepette, amikor a párt a forradalmi harc új hullámával számíthatott, az események folyamata és a párt káderstruktúrájának megváltozása — a vezetőségek új, zömmel fiatalokkal történt fölfrissítése — gyorsan megerősítette ezeket a törekvéseket a párt soraiban. A párt 1931-től és 1932-től kezdve fokozatosan kiheverte a január 6-i terror csapásait, és megkezdte a küzdelmet az új politikai irányvonal kialakulásáért és az elmúlt időszakban szerzett súlyos tapasztalatok alapján. A párt, érezve, hogy fellendülőben van a néptömegek forradalmi nyugtalansága és mozgolódása, úgyszólván ösztönszerűleg kénytelen volt vállalni azok legfőbb hordozójának és szervezőjének szerepét. A párt már az 1932-, 1933- és 1934-ben irányítja a munkásosztály, a parasztság és az egyetemi hallgatók számos akcióját: sztrájkokat, tüntetéseket stb., és mind jelentősebb politikai tényezővé válik a szakszervezetekben, a parasztszervezetekben, az egyetemeken, a sajtóban, a kulturális életben, a marxista társadalom-elméleti alkotó tevékenységben stb. Tulajdonképpen mind nagyobb mértékben állt készen az illegális harcra, egyszersmind mind alkalmasabbá vált arra, hogy saját illegálisításának gyűrűjéből kitörjön éppen azáltal, hogy kapcsolatot teremt a dolgozó tömegek, a demokratikus és fasisztaellenes erők számos napi akciójával, valamint a kultúra és marxista elmélet terén kifejtett saját tevékenysége által.

Ezzel a tevékenységgel párhuzamosan haladt előre a párt belső helyzetének rendezése is. Már 1934-ben sor került az első alaposan előkészített tartományi konferenciára, 1934 végén pedig megtartották a IV. országos értekezletet. Ekkor a pártpolitika kialakításában már döntő szerepet játszanak az országban s magában a mozgalomban fölfejlődött káderek, akik a január 6-i diktatúrával szembeni ellenállásban és a börtönökben edződtek, s akik saját tapasztalataik alapján győződtek meg

róla, hogy a párt csak a tömegek tevékenysége révén létezhet, és akik a párt legmagasztosabb célját éppen a tömegek mozgósításában, akcióik szervezésében és vezetésében látták.

Ugyanebben az évben szabadult Tito a fegyházból, és mindjárt bekapcsolódott a pártmunkába. Csakhamar ő lett a párt valamennyi pozitív törekvésének középpontja.

Az 1935 és 1937 közötti időszakban a párt az ország egyre erősebb politikai tényezője lett, mivel mind szélesebb fronton sikerült megszabadulnia az illegalitás korlátaitól, és élére állnia a munkás- és népi tömegek számos tevékenységének. Azzal a törekvésével, hogy az egyesült ellenzéki tömb keretein belül tevékenyen részt vegyen a parlamenti választási kampányban — tekintet nélkül a választási taktika meghatározásában megnyilvánult ismeretes ingadozásokra, amelyekben elsősorban az akkori Központi Bizottság gyengesége jutott kifejezésre —, a párt már ebben az időben szilárd pozíciókat szerzett, főleg azzal, hogy több választási területben tevékenykedett, és irányt vett az egységes legális munkáspárt létrehozására. A párt a Népszabadság Frontja, a Dolgozó Nép Szövetsége, a Szakszervezetek, a munkás és művelődési egyesületek és más szervezetek útján megrendezett tömeggyűlésekkel és politikai tevékenységével szerzett nagy elismerést a nép körében, és hatolt be erőteljesen az ország politikai életébe. Ebben az időben fejlődtek ki a nagy sztrájkmozgalmak, amelyek az ország iparilag legfejlettebb vidékein már korábban megkezdődtek, hogy azután, 1935-ben, főleg pedig 1936-ban, sok iparágra kiterjedve, országos sztrájkhullámmá fokozódjanak. Ezek révén erősödtek a szakszervezetek is, amelyekben a kommunisták mind élénkebb tevékenységet folytattak a szakszervezeti mozgalom egységéért. Ezeket az éveket az ifjúsági forradalmi és demokratikus mozgalom erős fellendülése is jellemzi. Mindez, valamivel később, elősegítette az antifasiszta Népfront kiterjedését, különféle formában.

Egyidejűleg a párt is erősödött eszmei, politikai és szervezeti tekintetben. A fejlődés lényeges összetevői elsősorban a következők voltak:

1. A párt megszabadult a diktatúra elleni közvetlen fegyveres fölkelést hirdető szektás jelszavaktól és egyéb ultraradikális képletectől, amelyek elszigetelték a széles népi tömegektől, és arra vett irányt, hogy a munkásosztály, a parasztság, a demokratikus erők és a haladó értelmiség mindennapi követeléseikért vívott sok harcban aktivizálja, egyesítse és irányítsa a nép forradalmi és demokratikus erőit a döntő politikai csatákra, egyszermind külön figyelmet fordított a munkásosztály akcióegységére mint a néptömegek széles harci frontjának súlypontjára.

2. A párt következetesebb álláspontot foglalt el a nemzeti kérdés mindennapi gyakorlati vonatkozásaival kapcsolatban. Szakítva saját nemzeti politikájának egyes formuláival — elsősorban valamiféle új, szektás

nemzeti-forradalmi szervezetek irreális megalakításával —, a párt közvetlenül és széles fronton aktivizálta magát a nemzeti egyenlőtlenség és elnyomás megnyilvánulása elleni harcban. Külön jelentősége volt a nemzeti kommunista pártok megalakítására, valamint a demokratikus nemzeti erőkkel és a parasztmozgalmakkal különböző formában való együttműködésre irányuló törekvések. Ez lehetővé tette a pártnak, hogy sokkal szélesebb fronton létesítsen kapcsolatot a tömegekkel, és megszerezze a nép bizalmát.

3. A párt politikája egyre következetesebben annak a felfogásnak jegyében alakult, hogy a harc jelen szakaszában politikájának és tevékenységének legfontosabb célja a demokratikus erők egysége az antidemokratikus rendszerrel és a fasizmus egyre növekvő veszélyével szembeni harcban. Ennélfogva a párt már a január 6-i diktatúrát követő első esztendőben arra törekedett, hogy más munkás-, demokratikus és haladó mozgalmakkal meg csoportokkal hozza létre az együttműködés és akcióegység különböző formáit; ez az irányzat különösen a későbbi években játszott mind fontosabb szerepet, amikor már a fasizmus veszélye közvetlenül fenyegette Jugoszlávia népeinek függetlenségét.

A tömegek aktivizálásáért folytatott harca során a párt bizonyos politikai helyzetekben — főleg amikor a fasiszta agresszió közvetlen veszéllyé vált Jugoszlávia népei számára — egyes ellenzéki politikai csoportosulások csúcsait is felhívta az együttműködésre egy-egy akcióban. A kommunisták tudatában voltak, hogy a reakciós csúcsok az ilyen felhívásoknak nem tesznek eleget. Ezek mégis pozitív hatást gyakoroltak az ilyen politikai csoportosulásokra, minthogy elmélyítették belső ellentéteiket, és megkönnyítették a pártszervezeteknek a többé-kevésbé erős akcióegység megteremtését egyes haladó szellemű csoportokkal és emberekkel, s lehetővé tették, hogy ily módon hassanak azokra a néptömegekre, amelyekre a szóban forgó csoportok támaszkodtak. A párt harca a tömegekért tehát nem korlátozódott kizárólag politikai agitációra, hanem mindenekelőtt az akciók sorozatán alapult olyan konkrét célokért, amelyek közel álltak a néptömegekhez — tekintet nélkül politikai hovatartozásukra.

A Jugoszláv Kommunista Párt ezzel a politikájával készítette elő platformját, amely köré később a népfelszabadító front erői tömörülhettek a fasizmus és hazai támogatói ellen vívott döntő harcban. Egyszersmind éppen ez a politika volt az egyetlen járható út és lehetséges eszköz ahhoz, hogy a dolgozókat és általában a nép tömegeit egyesítsék a forradalmi célkitűzések jegyében, ami szavatolta a szocialista forradalom győzelmét.

III.

A Jugoszláv Kommunista Párt ezt a stratégiai és taktikai koncepcióját fokozatosan, bizonyos tévovázások után alakította ki. Végző fokon ez a politika összhangban volt a Kommunista Internacionálé népfreontos politikájával. A Komintern azonban jelentős késéssel alakította ki ezt a politikáját, azaz csak akkor, amikor a hitleri fasizmus — miután megszilárdította hatalmát — egyre nagyobb veszélyt jelentett más országok számára, főleg pedig az európai békére. A korábbi szektás irányzattal, amely elsősorban az „Osztály az osztály ellen” és a „A fasizmus és a szociáldemokrácia ikertestvérek” jelszavakban öltött formát, a Komintern csak akkor szakított, amikor Európában — a Hitler hatalomra jutásával létrejött új helyzet nyomása alatt — ösztönszerűen vagy pedig a munkáspártok önálló kezdeményezésére létrejöttek az antifasiszta akcióegység különféle formái és bizonyos együttműködés, továbbá amikor nyilvánvaló lett, hogy a fasizmus mindenekelőtt a világimperializmusnak a Szovjetunióra, az első szocialista országra és általában a forradalmi munkásmozgalomra lesújtani készülő ökle.

E tekintetben döntő szerepe volt a Komintern VII. kongresszusának, amely a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom tevékenysége előtt merőben új távlatokat nyitott.

A Komintern és több kommunista párt politikájában a harmincas évek elején megnyilvánuló szektás elemek hatással voltak a Jugoszláv Kommunista Párt politikájára is, főleg pedig egyes politikai okmányokra, amelyeket az emigrációban működő Központi Bizottság fogadott el. Ez a politika mind nyíltabb összeütközésbe került a párt hazai politikai tevékenységének tényleges szükségleteivel. Mert bármilyen számottevő volt a január 6-i diktatúrával szembeni hősi ellenállás a további politikai fejlődés szempontjából Jugoszláviában, az ellenállás egyszersmind gyorsan megtanította a pártot arra, hogy ebben a harcban elvérzik és elszigetelődik magától a munkásosztálytól is, ha nem tud kapcsolatot teremteni a munkás- és demokratikus erők széles arcvonalával az ország legreakciósabb erőinek a kísérletével szemben, hogy a politikai válságból fasiszta- és egyéb antidemokratikus eszközök meg módszerek segítségével keressen kiutat.

Ezért már 1932-ben, 1933-ban és 1934-ben erős ellenállás nyilvánult meg magában a pártban a hivatalosan kinyilatkoztatott pártpolitika bizonyos szektás koncepciói ellen. Egyes pártszervezetek — főleg a gyakorlatban — arra törekedtek, hogy akcióegységet teremtsenek más munkás és demokratikus erőkkel, függetlenül a Komintern és a külföldön székelő Központi Bizottság politikai irányvonalában megnyilvánuló szektás elemektől. Ékes bizonyosága ennek, hogy a kommunisták a legálisan működő

szakszervezetek munkájában való részvételre törekedtek, és kapcsolatot teremtettek a mind erősebb paraszti megmozdulásokkal, amelyekre ezekben az esztendőekben az ország különböző vidékein került sor.

Valójában a mindennapi gyakorlatban bizonyosodott be, hogy a jugoszláviai forradalmi munkásmozgalmat nemcsak egy egyetemes világközpontból nem lehet sikeresen irányítani, amelynek nem lehet kellő értéke egy bizonyos országban vívott csaták különféle feltételei iránt, hanem a külföldön működő Központi Bizottságból sem, ha kevésbé figyel az országban folyó történésekre, mint amennyire hajlamos volt dogmák és meddő doktrínák elfogadására, amelyek a politikai döntéshozatal minden ilyen szintjén szükségszerűen születnek, mivel nem áll a gyakorlat közvetlen ellenőrzése alatt.

Nem fér hozzá semmi kétség, hogy a Komintern az októberi forradalom után rendkívül fontos szerepet játszott a forradalmi kommunista mozgalom fejlesztésében. Sok munkásmozgalmat kimozdított az egy helyben topogásból, amelybe a szociáldemokrata reformizmus juttatta őket. A Komintern sokban hozzájárult az internacionalizmus szellemének és a világ valamennyi munkásmozgalma közötti szolidaritás fokozásához is.

Mindezt el lehet mondani a mi pártunkról is. A Komintern befolyása főleg az első világháború utáni első évtizedben hozzásegítette pártunkat, hogy eszmeileg jelentős mértékben tisztázzon egész sor olyan problémát, amelyekkel szemben tehetetlen volt, és emiatt súlyos vereségeket szenvedett, mert súlyos teherként nehezettek rá a fiatal és eszmeileg, politikailag fejletlen forradalmi mozgalom különböző „gyermekbetegségei”.

Időközben azonban a Komintern olyan feladatok terhét is magára vállalta, amelyeket képtelen volt teljesíteni. Nem elégedett meg azzal, hogy csupán az önálló munkásmozgalmak szabad nemzetközi együttműködésének központja legyen, hanem arra törekedett, hogy valamennyi párt közvetlen operatív vezetősége is legyen, azzal a joggal, hogy meghatározza politikájukat, kinevezze és leváltsa központi bizottságaikat, sőt hogy feloszlasson egész kommunista pártokat is. E törekvései miatt a Kominternnek egykettőre összeütközésbe kellett kerülnie az egyes kommunista pártok harcának és tevékenységének tényleges szükségleteivel. Megkísérelte, hogy minden helyzetben közös nevezőre hozza azoknak a feltételeknek sokféleségét, amelyek közt a világ munkásmozgalmi és imperialistaellenes erői a maguk harcát folytatták, s ennek folytán szükségszerűen igen gyakran szubjektivisták, szektás és opportunisták dogmák meg doktrínák álláspontjára kellett helyezkednie, tehát akadályozni kezdte egyes kommunista pártok egészséges és nélkülözhetetlenül önálló szervezeti fejlődését és kádernevelő munkáját. Ily módon a politikai irányvonalban, a harc és a pártmunka irányának, formáinak és módszereinek megválasztásában sok fogyatékoság nyilvánult meg, amelyek az „álta-

lános érvényű” receptek fegyelmezett elfogadásában gyökereztek, azaz éppen az történt meg, amit még Lenin megbélyegzett mint tarthatatlan módszert a Komintern munkájában.

Elmondhatjuk tehát, hogy — a számos kérdés eszmei tisztázásához nyújtott segítség ellenére — a Komintern közvetlen beavatkozása pártunk belső szervezeti és politikai fejlődésébe egyúttal elmélyítette a válságot, és a párt vezetőségén belül jóval tovább elnyújtotta a frakciós harcot, mint ameddig az egyébként tartott volna.

Az országban élő pártkáderek egyre jobban érezték, hogy a pártvezetőség válságának megoldása és a párttevékenység frakciós gyengítésének végleges fölszámolása csakis akkor lehetséges, ha a Jugoszláv Kommunista Párt nagyobb mértékben önállósul saját politikai irányvonala, valamint általában a jugoszláviai forradalmi munkásmozgalom stratégiája és taktikája kidolgozásában. Ez a törekvés főleg abban az egyre erősödő követelésben jutott kifejezésre, hogy a párt központi bizottságának az országban kell lennie, nem pedig külföldön. A pártvezetőségben éppen Tito fogalmazta meg ezeket a követelményeket a leghatározottabb formában, és ő harcolt a legkövetkezetesebben megvalósításukért. E tekintetben személyes példával is szolgált, mert az egész idő alatt, amíg a Központi Bizottság külföldön volt, a pártszervezeteket látogatva, valójában többet volt idehaza, mint külföldön.

A IV. országos értekezlet — noha nem a végsőkig következetesen — elítélte a pártpolitikában megnyilvánuló szektás irányzatot, és szélesre tárta a kaput azok előtt a törekvések előtt, amelyekről már szoltam, és amelyek már korábban érvényesülni kezdtek pártunk gyakorlatában. Sőt, a IV. konferencia formailag is rehabilitált több olyan akciót, amelyeket korábban helytelennek és az általános pártpolitika vonalával ellentétesnek bélyegezte meg. Tito szerepe ezen az értekezleten — amelyet éppen ő is szervezett meg — félreérthetetlenül kifejezésre jutott a párttevékenység új politikai platformjának megfogalmazásában.

IV.

Ha tehát ezekben a napokban arról beszélünk, hogy Tito harminc évvel ezelőtt állt a párt élére, akkor ez csak formailag pontos. Tito 1936-ban lett a Jugoszláv Kommunista Párt szervező titkára. Széles munkaterülete és politikai felelőssége lehetővé tették, hogy hamarosan a párt vezető alkotó személyiségévé fejlődjön. Tulajdonképpen már 1937 közepén átvette a párt vezetését.

Tito azonban már évekkal azelőtt a legkifejezettebb képviselője volt azoknak a pozitív törekvéseknek pártunk fejlődésében, amelyekről már

szóltam, és ezzel megszerezte a pártkáderek bizalmát, elsősorban azokét a fiatalokét, akik a január 6-i diktatúra elleni harc és a néptömegek új politikai radikalizálódásának feltételei közepette nevelkedtek föl. Ez a bizalom nemcsak annak a ténynek volt az eredménye, hogy Tito képviselte sok éven át a legkifejezettebben a párt frakcióellenes irányzatát, hanem mindenekelőtt annak, hogy rendkívül fejlett képességgel és érzékkel látta meg a politikai küzdelem igazi problémáit és döntő fontosságú pontjait, s hogy megkülönböztette őket a hazug, kiagyalt, elképzelt vagy doktrínér módon konstruált problémáktól. A pártkáderek azt az embert ismerték fel benne, aki egyaránt ellenszenvesnek tartotta mind az üres, álforradalmi frázisokat, mind a langyos opportunizmust, s aki határozottan szembeszegült a kilátástalan helyben topogással, bármennyire álcázták is a kedvezőbb objektív feltételek kivárásának opportunistafilozófiájával, vagy ultraradikális „baloldalisággal”, amely nem volt más, mint álforradalmi, valóságtól elrugaskodott szólások hangoztatása, és amely a pártot, magára hagyatva, előre elvesztett csatákba akarta kényszeríteni. Más szóval, Tito felfogásában és törekvéseiben éppen azok a tulajdonságok jutottak kifejezésre, amelyekről Lenin azt mondta, hogy döntő fontosságúak a forradalmi tevékenység sikere szempontjából, ez pedig: következetes forradalmiság és a valóság reális fölmérése. Az a koncepció tehát, amelyet Tito tudatosan és egész munkájával érvényesített pártunk fejlesztésében és tudatában, mindenkor megegyezett Marx és Lenin elképzelésével a kommunista élcspatról: osztály- és nemzeti, illetve egyetemes társadalmi-politikai jellegű tényező, amely képes befolyást gyakorolni a társadalmi élet egész folyamatára, és meghatározott forradalmi célok felé irányítani őket.

A pártvezetőségben 1937-ben végbement változásokat tehát nem érthetnénk meg a maguk teljességében, ha a már korábban hangsúlyozott két komponens mellett nem vennénk figyelembe a harmadikat: Tito saját fejlődési útját.

Tito mint a jugoszláv forradalmi munkásmozgalom immár kialakult alkotó személyisége különösen az 1928. évi zágrábi pártkonferencián való ismeretes fellépésével tűnt ki erősen, amikor kifejtette a Jugoszláv Kommunista Párt szerepére, szerkezetére, politikájára és munkamódszereire vonatkozó koncepciójának első elemeit, amelyek a későbbi esztendőben fokozatosan megérellelődtek, győzelmet arattak, és mind átfogóbb jelleget öltöttek. Tito fellépésének a zágrábi konferencián kivételes jelentőséget kölcsönöz az a tény, hogy nemcsak elítélte a frakciózást mint a párt betegségét, hanem megadta a párt politikai harcának és tevékenységének gyümölcsöző koncepciójához szükséges elemeket is, úgyhogy a párt szorosabb kapcsolatokat létesíthetett a munkástömegekkel — ez volt a frakciózás leküzdésének egyetlen útja. Emlékezetes koreferátumában Tito azt

mondta, hogy „a frakciózást, a szektásságot és párttöredékeket kizárólag a tömegek soraiban végzett gyakorlati munkával... a párt és az ipari munkásság nagy tömegei közti kapcsolat kialakításával és a párttagság eszmei színvonalának emelésével lehet letörni”.

És valóban ez volt a frakciózás leküzdésének egyetlen lehetséges módja. Mert csak a harcos tömegek bizonyíthatják be a maguk tevékenységével ennek vagy annak a doktrínának, illetve politikai formulának a realitását. A doktrinér frakciók ellen doktrinér vitákkal harcolni annyit jelent, mint elmélyíteni a frakcióharcot és a politikai klikkek egymás közti harcát.

Nem sokkal a zágrábi konferencia után Titót letartóztatták, és sok évi börtönre ítélték. Amint azonban kiszabadult, bekapcsolódott a hazai pártmunkába és a külföldön működő Központi Bizottság és a Komintern munkájába is, s tovább dolgozott mindazokkal a felfogásokkal, törekvésekkel és szempontokkal összhangban, amelyeket már elítélése előtt fejleszteni kezdett, és a munka folyamán maga is a forradalom sokoldalú alkotó egyéniségévé nőtt és fejlődött. Tito egyre növekvő tekintélyéhez hozzájárult az is, hogy szoros kapcsolatban állt a legtevékenyebb politikai káderekkel, s az a képessége, hogy együtt tudott működni a szervezetekkel, méghozzá olyan módon, hogy tanította és segítette őket, egyszersmind azonban maga is tanult és szakadatlanul erősítette a párt vezető központjának befolyását és szervezeti bázisának akcióképességét.

Éppen ezek a képességei és tulajdonságai tették lehetővé Tito számára, hogy egyike legyen azoknak, akik elsőként és a legvilágosabban felismerték, hogy az országban működő pártszervezeteknek feltétlenül nagyobb önállóságra van szükségük politikájuk és tevékenységük meghatározásában. Tito ezt úgy fogalmazta meg, hogy követelte: a Központi Bizottság térjen vissza az országba, és tegyék alkalmassá a pártot arra, hogy anyagi szükségleteit saját, hazai pénzforrásaiból fedezze. Megérezte, hogy a párt csak akkor lehet olyan forradalmi erő és reális politikai tényező, amely befolyást gyakorolhat az egész társadalmi fejlődésre, ha politikája és társadalmi tevékenysége elsősorban a saját hazájának és harcának feltételeiből indul ki.

Ez nem azt jelenti, hogy Tito bármikor is korlátozott nacionalista álláspontokra helyezkedett volna, vagy pedig a párt önállóságát szembe helyezte volna nemzetközi kötelezettségeivel. Az internacionalizmus mindig kétségbevonhatatlan forrása volt pártunk és Tito eszmei irányvonalának. Elég, ha csak arra emlékeztetek, milyen sok jugoszláv harcos küzdött Spanyolországban, és arra, hogy Tito milyen mértékben vett részt személyesen is az önkéntesek Spanyolországba küldésének megszervezésében. A párt tisztában volt vele, hogy a köztársasági Spanyolország támogatása alkotó része a munkásosztály hazai harcának. Ez hamarosan közvetlenül is bebizonyosodott, mert a sok spanyolországi harcos tapasztalata értékes

hozzájárulást jelentett népfelszabadító felkelésük megszervezéséhez és tevékenységéhez.

Másrészt a jugoszláviai forradalmi munkásmozgalom politikai önállóságára való törekvés azt a szükségletet fejezte ki, hogy a jugoszláv kommunisták és az egész munkásmozgalom forradalmi tevékenysége mentesüljön mindenféle nyomástól és megkötöttségtől, amelyek megnehezítették a mozgalomban a forradalmi politika legmegfelelőbb útjainak, módszereinek és eszközeinek felismerését és azt, hogy a párt a jugoszláv társadalom tényleges politikai tényezőjévé váljon. Tito, valamint a pártvezetőség, amelynek élén állt, mindig tudatában volt annak, hogy Jugoszlávia munkásosztálya nem harcolhat eredményesen a saját érdekeiért, ha a küzdelemben nem támaszkodik a világban lejátszódó események mindazon erőire és folyamataira, amelyek az emberi társadalom haladását előreviszik, főleg ha nem áll kapcsolatban a nemzetközi munkásmozgalom forradalmi tevékenységével, és ha nem támaszkodik a Szovjetunió világpolitikai szerepére. Pártunk azonban Titóval az élén nem egy eszmei világmozgalom doktrínáinak gépies végrehajtójaként kapcsolódott ehhez a mozgalomhoz, hanem mint forradalmi és alkotó tényező, amely politikai erejét a munkásosztállyal és általában a néptömegekkel való kapcsolatokból meríti, akcióképessége pedig nemzeti és internacionalista kapcsolataiból következik. A párt csak önálló erőforrásaira támaszkodva járulhatott hozzá ténylegesen a nemzetközi forradalmi munkásmozgalom erősítéséhez.

A párt sorainak rendezése új alapokon természetesen nem ment végbe könnyen és fájdalommentesen. Tito már kezdetben, amikor magára vállalta a főtitkári felelősséget, megalakította az új pártvezetőséget, és érvényesítette politikai koncepcióit, egyes frakciók erős ellenállásába ütközött, amelyek külföldön, emigrációban, de részben az országban is fenntartották magukat, és a Kominternben folytatott intrikákkal igyekeztek megzavarni a párt konszolidációját, amelyért Tito harcolt.

Tito azonban nem volt megfelelő alany az ilyenfajta intrikák számára. Nem engedte magát elvtelen pozíciókra csalni. A párt olyan koncepciójáért és politikájáért harcolt, amely meggyőződése szerint egyedül képes a pártot olyan tényleges politikai tényezővé fejleszteni, amelyet a párttagok óriási többsége kívánt. Éppen ezzel szerezte meg még jóval a párt főtitkárává történt megválasztása előtt az országban élő legtevékenyebb pártkáderek bizalmát és együttműködését. Éppen ezért került a párt élére, mégpedig ennek a pártnak, és nem holmiféle frakciós csoportoknak a jelöltjeként vagy a Komintern gépezetének választottjaként.

V.

Tehát három alapvető komponens — az országban uralkodó politikai helyzet gyors és mélyreható változása, a párt eszmei, politikai irányzatának és struktúrájának belső konszolidálása, valamint frakciózástól mentes szubjektív alkotó vezetőerők kialakítása a pártban és vezetőségében — tette lehetővé elsősorban, hogy olyan új pártvezetőség alakuljon Titóval az élen, amely egészében idehaza létesült és működött. Nyilvánvaló, hogy ez a változás nemcsak a pártvezetőség szubjektív akaratától és döntésétől függött, hanem mindenekelőtt attól, hogy van-e a pártnak elegendő ereje e döntés valóra váltásához. A pártnak igenis volt hozzá ereje. Ez pedig annak a harcnak a gyümölcse volt, amelyet a párt a reakciós osztály- és politikai rendszerrel folytatott éveken át, valamint a saját belső eszmei és politikai fejlődéséért vívott küzdelmének, s ennek eredményeként a párt mély gyökereket eresztett a dolgozó néptömegek között. Egyszermind befejező szakasza volt ez a párt egységéért folytatott tízéves küzdelemnek, amely alapjait Tito 1928-ban rakta le, és amelynek céljait 1937-ben, a megújhodott Kommunisták Pártjának élén véglegesen meg is valósította.

Az a körülmény, hogy Tito állt a párt élére, és hogy megalakult az új vezetőség, pártunk számára mindenekelőtt két elv érvényesülését jelentette, amelynek döntő szerepe volt abban, hogy a párt meg tudta vívni a küszöbönálló nagy forradalmi csatákat.

A fegyelem és az egység korábban eluralkodott doktrinér és formalista elvével szemben — amely mégsem tudta meggátolni a frakciós tevékenységet — a párt most a néptömegek forradalmi energiájának aktivizálásáért vívott harcban kialakult tényleges egység alapján szilárdult meg, tehát egy olyan egység alapján, amely a forradalmi harc soron levő feladatainak egységes felismerésén alapult a pártszervezetek és a tagság részéről és a pártvezetőség ama képességén, hogy ki tudta alakítani a felismerés ilyen egységét. Tito állandóan követelte a párt megbonthatatlan egységét és a határozatok fegyelmezett végrehajtását, s ismételten hangsúlyozta, hogy a fegyelemnek tudatosnak kell lennie, azaz a nézetek és a koncepciók egységén kell alapulnia. Ilyen egység pedig csak úgy érhető el, ha pártpolitikáját állandóan a néptömegek tevékenységében ellenőrzik, nem pedig a tömegektől elszakadt doktrinér elit frakciók összezsugorításában.

Másodszor: éppen ezért Titónak a párt élére kerülése egyben a következő elv végleges érvényesülését is jelentette a párt vezető szerepét illetően a munkásosztály hosszú távú forradalmi céljaiért vívott harc módszereinek és útjainak meghatározásában: harcolni a tömegekért és a tömegek közt, küzdeni mindennapos követeléseikért és céljaikért konkrét, mindennapi akciószövetségben és együttműködésben valamennyi társadalmi erő-

vel és mozgalommal, sőt egyszerűen olyan mozgalmak és politikai erők egyoldaló támogatásával, amelyeket az adott körülmények között objektíve támaszai vagy szövetségei lehetnek — vagy már azok is — a fennálló reakciós rendszerek, illetve a reakciós csúcsok meghatározott politikája elleni harcban. Ez volt a „tömegek pártja” koncepciója — szemben a doktrinér szektaszzerű párt koncepciójával.

Az akkori forradalmi mozgalom „gyermekbetegségeinek” maradványai-ból való kilábalás gyorsabb üteme — e betegségek a pártnak az ultraradikális „baloldaliság” dacos, de ellenállásra képtelen bástyába való bezárkózásában, a tömegektől való elszigetelődés élettelen, dogmatikus „tisztaságkeresésében”, az idegen eszmei doktrinákkal terhelt tömegektől való félelemben és az úgynevezett „tisztá osztályharcba” való opportunistá behúzódnásban nyilvánultak meg — mint mondtuk, érezhető volt már a IV. országos konferencia előtt, de főleg utána; ez az értekezlet ugyanis a népfront politikát és a tömegek mindennapi követeléseieért vívott küzdelmet a párttevékenység központjába állította. Ez az elv azonban csak azután kezdett a Jugoszláv Kommunista Párt egész stratégiájának és taktikájának elméletben és gyakorlatban is vezető elvévé és kiindulópontjává válni, miután érvényesült Tito szerepe a párt vezetőségében.

Az eszmeileg és politikailag egységes tevékenységre kész párt, amely képes a munkásosztály élcsapatává fejlődni, s amely tovább tud látni a munkásosztálynál ennek mindennapos harcában, egyszersmind, olyan párt, amely nem zárkózik be önmagába, a saját dogmái mögé, tehát nem hasonlatos valamely vallásos szektához, amely csak saját eszméi híveiért agitál, hanem érezhetően része a munkásmozgalomnak s a néptömegek egész progresszív mozgalmának, olyan párt, amely egyben arra törekszik, hogy ideológiájának, politikájának és mindennapos társadalmi tevékenységének jellegével, arra való képességével, hogy összpontosítsa a munkásosztály és a társadalom alkotó erőit, és a maga belső egységénél fogva éppen az osztály és a társadalom legmesszebb tekintő, leghaladóbb és legtevékenyebb része lehet — a párt ilyen koncepciójáért harcolt, és ezt váltották valóra Jugoszlávia kommunistái az ő vezetése alatt.

A párt tehát nem harcolt semmiféle olyan külön célért, amely nem lett volna egyúttal a munkásosztály, a dolgozó tömegek és a társadalom haladó és imperialistaellenes erőinek célja is, tehát politikai szerepét és erejét kizárólag a munkás- és általában a néptömegek tevékenységének erejében látta. Egész politikája és tevékenysége éppen a néptömegek ilyen politikai, gazdasági, demokratikus, népfelszabadító és forradalmi tevékenységének fejlesztésére irányult.

A pártnak ilyen valóban marxista és leninista koncepcióját a mi körülményeink között csak az az ember alakíthatta ki, csak az harcolhatott kitar-tóan érte a győzelemig, aki maga is mindig kapcsolatban állt a munkás-

osztállyal és a néppel, s aki rendkívüli tehetséggel rendelkezett, hogy megérezze és a legmegfelelőbb módon megfogalmazza törekvéseiket és követeléseiket, de úgy, hogy közben ne kerüljön az opportunizmus hatása alá, amint ez gyakran megtörtént más emberekkel a taktikai manőverezés, a praktikizmus és a mindennapi követelésekért vívott harc örve alatt. Az ilyen elhajlástól Titót az védte meg, hogy tekintetét mindig a jövő felé a munkásmozgalom hosszú távú forradalmi feladatai felé fordította abban a törekvésben, hogy a párt a maga tevékenysége, valamint eszmei és politikai befolyása révén a tömegek mindennapi követeléseit, szociális, demokratikus, kulturális és progresszív jellegű közvetlen célkitűzéseit összekapcsolja a munkásosztálynak éppen e hosszú távú forradalmi céljaival.

Ez éppen olyan típusú párt volt, amelyről Marx a Kommunista Kiáltványban azt írta, hogy a kommunisták abban különböznek a többi proletár pártoktól, „... hogy a proletariátus és a burzsoázia között folyó harc különböző fejlődési fokain mindig az összmozgalom érdekét képviselik, tehát ... minden ország munkáspártjainak azt a részét képezik, amely a legelszántabb, amely mindig előre visz, s amelynek az elmélet terén a proletariátus többi tömegével szemben az az előnye, hogy világosan látja a proletármozgalom feltételeit, menetét és általános eredményeit”.

Amire tehát a jugoszláv kommunisták Titóval az élen törekedtek, marxi—lenini típusú forradalmi párt, egyszersmind azonban a jugoszláv munkásmozgalom modern és eredeti alkotása volt, amely minden tekintetben alkalmazkodott a jugoszláv munkásosztály és a nép haladó erői által vívott harc adott szükségleteihez és körülményeihez.

Csak egy ilyen párt mutathatott rá a második világháború előestéjén a sorsdöntő történelmi dilemmák közepette az igazi utakra, erőkre, eszközökre és szövetségesekre a legerősebb osztály- és nemzeti ellenséggel szembeni harcban, amellyel Jugoszlávia munkásosztálya és népei valaha is szembekerültek. Csakis egy ilyen párt volt alkalmas a nemzeti felszabadításért vívott harcot egybekapcsolni a népi demokratikus és szocialista forradalommal, és a forradalmi tömegek ösztönös romboló erejét forradalmi társadalmi alkotóerővé változtatni.

VI.

Tito abban az időben vállalta magára a Jugoszláv Kommunista Párt főtitkárának felelősségét, amikor a fasiszta imperializmus élén a hitlerista Németországgal, nyílt agresszióba kezdett Európában, és amikor ez az agresszió Jugoszlávia népei számára is közvetlen veszéllyé vált.

A párt előtt akkor négy fő problémacsoport állt: a fasiszta imperializmus közvetlen felkészülése az új világháborúra, amelynek éle a Szovjetunió, a szocializmus első országa, a világ összes imperialistaellenes és progresszív erőinek támasza ellen irányult, és közvetlen agresszióval fenyegette Jugoszlávia népeit; továbbá: az ország munkástömegeinek sürgős gazdasági és szociális kérdései, amelyeknek súlyosságát fokozta, hogy hazánk félgymarmati függőségben volt a külföldi tőkétől, a gazdasági fejlődés pedig a régi Jugoszlávia húszéves fennállásának egész ideje alatt úgyszólván teljesen stagnált, s ez a körülmény elzárta a munkástömegek előtt életfeltételeik bármiféle javulásának távlatait; az antidemokratikus politikai rendszer, amely a néptömegektől megvonta a legális tevékenység minden lehetőségét, és végül: a megoldatlan és egyre inkább kiéleződő nemzeti kérdés.

Pártunk — miután megszabadult a politikai gyakorlat dogmatikus és doktrinéri értelmezésétől — abban a helyzetben volt, hogy ezekre a társadalmi problémákra világos választ adhatott, összhangban egyrészt a politikai folyamatok általános irányzatával és a társadalom erőviszonyaival, másrészt a néptömegek tudatának tényleges állapotával, a tömegek helyzetével és törekvéseivel. A párt politikája nemcsak destruktív kritikai jellegű volt — noha a fennálló reakciós rendszerrel és erőkkal szemben ilyen volt —, hanem egyszersmind rámutatott a munkástömegek harcának közvetlen és hosszú távú céljaira, jövőjére, eszközeire és útjaira, ennél fogva tehát forradalmi értelemben konstruktív, alkotó és egységesítő jellegű volt. E tulajdonságainál fogva a párt nemcsak mint következő forradalmi és népi párt szerezte meg a tömegek bizalmát, hanem mint olyan politikai erő is, amely szubjektíve képes rá, hogy a szavakat tettekre, a politikai bírálatot politikai alkotásra váltsa.

A párt felszólította Jugoszlávia népeit, hogy szervezetteren védekezzenek a létüket és függetlenségüket fenyegető fasiszta agresszió veszélyével szemben, és figyelmeztette őket, nem szabad megengedniük, hogy az uralkodó reakciós körök valamelyik imperialista tömb függvényévé tegyék. A párt egyszersmind leleplezte a reakciós imperialista körök cselszövéseit, amelyek igyekeztek a hitleri agresszív terjeszkedés élet mindenekelőtt a Szovjetunió felé fordítani. Rámutatott arra, hogy éppen a Szovjetunióra való támaszkodás politikája, valamint valamennyi antifasiszta erő és a fasiszta imperializmus által fenyegetett minden nép egysége a fenyegető agresszióval szembeni tényleges védelem egyetlen útja.

A gazdasági és szociális tevékenység terén a párt a követelések, intézkedések és célok egész programját fogalmazta meg, amely a munkástömegek életszínvonalának javítására irányult, egyszersmind megszervezte a munkások, parasztok és más dolgozók gazdasági és politikai tevékenységét, egyes konkrét követelések megvalósítása érdekében. Nemcsak nagy-

szabású sztrájkokra és tüntetésekre került sor — amint ezt általában hangsúlyozni szokták a párt történetével kapcsolatban —, hanem sok egyéb mindennapi tevékenység is folyt a legkülönbélebb környezetekben és szervezetekben, a dolgozó emberek és haladó szellemű alkotásuk legkülönbélebb szociális, gazdasági, kulturális, demokratikus, politikai és egyéb érdekeiért. Ezekben a tevékenységekben igen gyakran fontos szerepet játszottak egyes kommunisták vagy a párt szimpatizói. Ez lehetővé tette, hogy a néptömegek a gazdasági és politikai akciók sokaságában fölmérhessék saját erőiket és sikereket érjenek el, a párt viszont az ilyen tevékenység és sikerek által törte szét saját illegalitásának bilincseit.

A politikai harc területén a párt a maga tevékenységének középpontjába a dolgozó emberek és minden haladó erő demokratikus jogainak követelését állította, továbbá a dolgozók és a haladó erők egységét a fasismus és a reakció elleni küzdelemben. Azt követelte, hogy széles körű demokratikus népkormányt alakítsanak, amely a dolgozók érdekeinek igazi képviselője lesz, és egyesíteni tud minden demokratikus és progresszív erőt az ország függetlenségének és a nép demokratikus jogainak védelmében. Ezen a politikai platformon a párt arra törekedett, hogy kialakítsa az egyesült demokratikus és népi akciófront különféle formáit — tekintet nélkül arra, hogy milyen néven és milyen formában valósulnak meg azok a terror feltételei közepette.

És végül, valamennyi nép önrendelkezési jogának elvéből kiindulva, a párt szakított a Jugoszláviának mint államnak a szétrombolására vonatkozó szektás jelszóval, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy Jugoszlávia népeinek demokratikus légkörben, maguknak kell dönteniük egymás közti viszonyaik formáiról és jellegéről. Rámutatva egyrészt annak szükségességére és Jugoszlávia valamennyi népének tényleges érdekelttségére abban, hogy egységesek legyenek ellenállásukban a fasiszta agresszió egyre fenyegetőbb halálos veszélyével szemben, a párt másrészt rámutatott annak szükségességére is, hogy feltétlenül le kell rombolni a nagyszerb burzsoáziának az ország népei fölött gyakorolt hegemoniáját, és forradalmi módon meg kell változtatni a Jugoszlávia népei közti viszonyt, hogy a népek önrendelkezési jogára vonatkozó elv valóban érvényesülhessen. Ezzel a politikai platformmal a párt nemcsak arra törekedett, hogy mozgósítsa a néptömegeket a demokratikus nemzeti követelések megvalósításáért vívott mindennapos harcra, hanem arra is, hogy egyesítse tevékenységét a többi demokratikus nemzeti csoporttal és mozgalmal, amelyek ellenzékben voltak a nagyszerb burzsoázia hegemoniájával szemben.

Ennek a politikának és hosszú távú elképzelésnek sokoldalúan ki-munkált elemeit világosan és határozottan megfogalmazták az V. országos konferencia okmányai. Tito a konferencián tartott beszámolójában meg-

adta az értekezlet határozatainak alapjait, amelyek nemcsak a párt történelmének legfontosabb politikai okmányai közé tartoznak, hanem bizonyítják azt is, milyen nagy haladást ért el a párt a maga belső fejlődésében és egységének megszilárdításában. Elmondhatjuk, hogy éppen az V. országos konferencia határozatai adták meg a pártszervezeteknek azt a világos irányvonalat és a harcnak azokat az eszközeit és módszereit, amelyek a népfelzabardító háború későbbi fejlődése szempontjából döntő fontosságúak voltak.

Ilyen tevékenységénél fogva a párt nemcsak osztály-, hanem nemzeti erőt is képviselt. Növekedett a társadalmi folyamat egészére gyakorolt befolyása. Kapcsolatot teremtett az ifjúsággal, és nagy tekintélyre tett szert a haladó értelmiség soraiban is.

Mindenekelőtt a pártnak és politikájának ilyen koncepciójában kell keresni — természetesen a bel- és a külpolitika által kialakított objektív feltételek mellett — a választ arra a kérdésre, hogyan volt lehetséges, hogy úgyszólván néhány ezer illegális megszervezett forradalmár képes volt mozgósítani Jugoszlávia népeit legnagyobb történelmi, nemzeti harcukra és a szocialista forradalomra. A Jugoszláv Kommunista Párt igazi ereje nem kizárólag ideológiájában és forradalmi programjában, sem pedig a forradalom néhány ezer szervezett és odaadó harcosában rejlett. Valódi ereje éppen az a tény volt, hogy nem akart elégedett lenni önmagával, bezárkózni önmagába, hanem éppen Marx fentebb idézett szavai értelmében része, de vezető és összefogó része, azaz élcsapata, magva volt a nagyon is széles körű demokratikus és forradalmi mozgalomnak és a néptömegek frontjának. A párt legnagyobb történelmi sikere éppen az volt, hogy képes volt ilyen maggá fejlődni, hogy így értelmezte a maga szerepét és megtalálta a megfelelő eszközöket és utakat e szerep betöltéséhez.

Véleményem szerint ebben rejlik Tito személyes alkotó részvételének legfőbb történelmi jelentősége a párt fejlesztésében és politikájának, stratégiájának meg taktikájának kialakításában. Nyilvánvaló, hogy Tito ebben a harcban nem volt egyedül. Azt, amit ő érzett, vele együtt érezte a párt sok kiváló embere is. De Tito volt az, aki pártunknak ezeket a fejlődési törekvéseit a legalaposabban fölmérte, a legkövetkezetesebben és a leghitelesebben kifejezésre juttatta, és aki képes volt sikeresen, tehát megfelelő eszközökkel harcolni e törekvések megvalósításáért. Tito tevékenységének éppen ezekkel a kvalitásaival és eredményeivel szerezte meg pártunk vezetőjének vitathatatlan tekintélyét.

VII.

Az akkori nemzetközi munkás- és antifasiszta mozgalomban lejátszódó bonyolult politikai események, valamint a politikai helyzet alakulása az országban és a világban hatást gyakoroltak a párt politikájára, és gyakran állították új dilemmák és új értékelések feladata elé. Az ilyen helyzetekben Tito — azzal a képességével, hogy fel tudta mérni a harc feltételeit, a reális erőviszonyokat, a politikai tudat szintjét és a néptömegek harci készségét — döntően hozzájárult a párt irányvonalának kialakulásához.

Csak néhányat említek azok közül a legjelentősebb fordulópontok közül, amelyekben pártunknak állást kellett foglalnia.

Az Ausztria, Csehszlovákia és más országok elleni hitleri agressziót a párt Jugoszlávia népei, valamint a világ minden szocialista és haladó szellemű erői elleni agresszió kezdetének tekintette. A Központi Bizottság Ausztria megszállásával kapcsolatos kiáltványa — amelyet Tito írt meg —, figyelmeztette Jugoszlávia néptömegeit és összes demokratikus erőit a közelgő halálos veszedelemre, és egységre hívta fel őket, hogy szembeállhassanak e veszéllyel.

Ezután a müncheni egyezmény és Nyugat-Európa legreakciósabb köreinek kulisszák mögötti diplomáciai manőverei következtek, s mindez arra irányult, hogy a fasiszta imperializmussal fennálló ellentéteiket legalább ideiglenesen úgy oldják meg, hogy a hitleri terjeszkedést Kelet-Európa, mindenekelőtt a Szovjetunió felé fordítsák. E politikára való reagálásként és politikai ellenmanőverként 1939-ben aláírták a szovjet—német egyezményt. Ezt az egyezményt a párt úgy fogta fel és úgy magyarázta, mint a Szovjetunió önvédelmi aktusát az imperialista erők hallgatólagos egységének kialakításával szemben, amely a szocializmus első országa ellen irányult.

Egyes emberek ekkor zavarban voltak, és bírálták a pártot ezt az álláspontját. A párt azonban szembehelyezkedett mind az ilyen bírálatokkal, mind a szovjet—német egyezmény tartósságához fűződött illúziókkal, amelyek a nemzetközi munkásmozgalom egy részében léteztek.

A párt ugyanis reálisan mérte föl az erőviszonyokat és azokat a konkrét nemzetközi feltételeket, amelyek között a fasiszta imperializmus erői és általában az imperialista reakció elleni harc folyt. Nyilvánvaló volt, hogy a szovjet kormánynak akkor nem volt más választása, mint hogy megfelelő módon szembehelyezkedjen Nyugat-Európa legreakciósabb köreinek reakciós és kapituláns manővereivel és törekvéseivel, minthogy e körök rövidlátó törekvésükben a fasiszta terjeszkedést úgy kívánták ki-elégíteni, hogy a Szovjetunió felé irányítják, ami azt jelentette volna, hogy

a Szovjetunió az imperialista erők valóban egységes arcvonalával találta volna magát szemben.

Másrészt pedig történelmi tény, hogy pártunk nem vesztette el lába alól a talajt, ami egyes kommunista pártokban előfordult az egyezmény jelentőségéhez és tartósságához fűződő illúziók hatása alatt, s amelyek miatt olyan törekvések nyilvánultak meg, hogy vissza kell térni a Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa előtti politikára; a JKP ehelyett minden fontos kérdésben — tekintet nélkül egyesek ingadozására a Komintern politikájának hatása alatt — szilárdan tartotta magát ahhoz a politikához, amely megfelelt Jugoszlávia munkásosztálya és népei helyzetének és érdekeinek. Ez pedig az ország függetlenségéért, a fasiszta agresszióval szembeni védekezésért, a fasisztaellenes erők egységes frontjáért vívott harc politikája volt, ami egyszersmind harcot jelentett minden olyan kísérlet ellen, amely arra irányult, hogy Jugoszláviát bevonják az európai reakciós körök valamiféle szovjetellenes manőverébe; ezek célja az volt, hogy nyíltan vagy hallgatólagosan megegyezzenek a fasiszta agresszorokkal a világnak szovjetellenességen és szocialistaellenességen alapuló újrafelosztásában.

Egyébként a későbbi események igazolták, hogy éppen a kulisszák mögötti kommunistaellenes manőverek sikertelensége, továbbá a Szovjetunióval kötött hitleri egyezmény tartósságára vonatkozó illúziók szertefoszlása segítette elő a Hitler-ellenes koalíció végleges kialakulását, amely vereséget mért mind a kelet, mind a nyugat felé irányuló fasiszta agresszióra.

Jugoszlávia politikai helyzetében 1939-ben lényeges változást jelentett a Cvetković—Maček-féle megegyezés az úgynevezett autonóm horvát bánságról.

A párt e megegyezés előtt kitartóan harcolt a horvát parasztmozgalommal való egységes front létrehozásáért a horvát és valamennyi jugoszláv nép jogaiért vívott küzdelemben. Az egyezmény azonban, amelyet — elsősorban a horvát burzsoázia érdekében tett igen csekély engedmények ellenében — a Horvát Parasztpárt vezetősége írt alá, a legkevesébb sem tartotta szem előtt a horvát paraszt- és egyéb népi tömegek elemi, nemzeti és szociális törekvéseinek kielégítését, nem is szólva a nemzeti kérdés országos méretű megoldásáról. A Horvát Parasztpárt ezzel az egyezménnyel véglegesen az uralkodó reakciós erők szövetsége mellett foglalt állást a nép ellen, nem pedig a demokratikus erők szövetsége mellett a népellenes rezsimek reakciós képviselői ellen.

A párt elítélte ezt az egyezményt. Egyesek ekkor is bírálták a párt politikáját, abból az illúzióból kiindulva, hogy az egyezmény lényegesen megváltoztatja a hazánk nemzetei közti viszonyt. Hamarosan kiderült azonban, hogy az egyezménynek valójában egészen más célja volt: hogy

a reakciós politikai rendszer és a nagyszerb burzsoázia hegemoniája ódon épületének egyik új és legerősebb tartóoszlopa legyen, akár azon az áron is, hogy a szerb burzsoázia részben megossa ezt a szerepét a horvát burzsoáziával. A munkásosztály mindezt közvetlenül a maga bőrén érezte meg, mert az ellene irányuló nyomás és terror az egyezmény után még fokozódott.

A Cvetković—Maček-féle egyezménnyel megerősödve, a reakciós diktatúra megújódott rezsimje a berlin—római tengelyre támaszkodva igyekezett megmenteni a rendszert, hasonló logika alapján, mint ahogyan a korábbi rezsimek Párizsban és Londonban kerestek maguknak támaszt. A kormány tehát 1941 márciusában csatlakozott a hármass paktumhoz. Ez csak azt bizonyította, hogy az uralkodó reakciós csúcsok készek behódolni Hitler előtt, és az országot a Szovjetunió elleni agresszív háború céljainak rendelkezésére bocsátani.

Egyesek úgy vélték, hogy ez nem is olyan nagy ár az úgynevezett „békéért”, amelyet állítólag ennek fejében szavatoltak volna Jugoszlávia népeinek. Ez azonban merő illúzió volt, és a párt teljes hévvel szembe szegült mind a rezsim politikájával, mind ezzel az illúzióval. Mert nyilvánvaló volt, hogy Hitler nem hazánk békéje érdekében követelte Jugoszlávia csatlakozását a hármass paktumhoz, hanem azért, hogy az ország népeit alárendelje a német imperialista érdekeinek és céljainak, amelyek részét alkotta Jugoszlávia földarabolása is Európa új náci térképe szerint.

Ebben az időszakban erőteljesen kifejezésre jutott a pártnak és politikájának egyre növekvő befolyása az események folyamatára. A nép igen széles rétegeit magával ragadó elkeseredés a fasiszta tengellyel aláírt egyezmény miatt olyan nagy volt, hogy a párt tömegtüntetéseket rendezhetett Belgrádban és más városokban is, az egész országban pedig a tiltakozó akciók hulláma söpört végig különféle formában.

Az uralkodó rendszer csúcsaiban végrehajtott 1941. március 27-i puccs, amely ezeket az eseményeket követte, önmagában a fenti körökön belüli szakadásnak, továbbá azoknak a külső nyomásoknak a kifejezése volt, amelyek a jugoszláv külpolitikát a berlin—római tengely, illetve a francia—angol tömb közötti választásra kényszerítették, mégpedig egy olyan pillanatban, amikor a néptömegek mind határozottabban követelték a helyzet forradalmi megoldását. Az uralkodó rendszer reakciós csúcsainak egyik része nyíltan behódolt a tengelyhatalmaknak, mások része pedig — ugyanolyan elkeseredett szovjetellenes álláspontokból kiindulva — görcsösen ragaszkodott ahhoz, hogy Jugoszláviát kizárólag a francia—angol tömbhöz kösse. Jugoszlávia néptömegeinek nagy része és az uralkodó körök sok józanul gondolkozó képviselője azonban mindkét megoldást visszautasította annak tudatában, hogy az adott körülmények közt a maga módján mindkét út Jugoszlávia népeinek lefegyverzéséhez vezet

a fasiszta agresszió előtt, továbbá egységük megbontásához és függetlenségük gyors felszámolásához.

A párt abban az időben rámutatott, hogy van harmadik út is. Tömeges politikai tüntetések és sokféle más politikai tevékenység megszervezésével az egész országban — minden más demokratikus és hazafias erővel együtt — arra törekedett, hogy a változások ne álljanak meg annál, amit a március 27-i puccs hozott, hanem nőjenek a nép olyan forradalmi akciójává, ami lényeges változásokat hoz majd a társadalom politikai struktúrájában.

Egyszermind világos az is, hogy Hitler Jugoszlávia elleni támadása már csak napok kérdése. A párt rámutatott arra, hogy a márciusi rendszer — a benne uralkodó reakciós erők döntő befolyása folytán — képtelen komoly ellenállást tanúsítani az agresszorral szemben, ez nem is volt célja. A párt a maga politikai okmányaiban kitartóan hangoztatta, hogy csak egy igazi népi kormány egyesítheti Jugoszlávia dolgozóit és népi tömegeit az ország függetlenségének védelmére.

A párt egyszermind arra az álláspontra helyezkedett, hogy az ország védelme csak akkor lehet eredményes, ha nem engedik át kizárólag a tábornokoknak és a hadseregnek, amely szerkezeténél fogva a reakciós rendszer fenntartásának eszköze volt, hanem az egész nép ügye lesz. A párt ezért síkraszállt a nép haladéktalan felfegyverzése mellett. Követelte, hogy foganatosítsanak eredményes védelmi intézkedéseket, egyben pedig maga is igyekezett szervezetileg és technikailag felkészülni a háborúra és a megszállás körülményei közt folytatandó tevékenységre.

Tíz nappal a márciusi fordulat után Jugoszlávia a minden oldalról betörő fasiszta hadseregek agressziójának a zsákmánya lett.

A Központi Bizottság javasolta, hogy a párt a katonasággal együtt szervezze meg a városok és az ipari központok védelmét, azzal a feltétellel, hogy a munkásoknak és más dolgozóknak, akik készek voltak megszervezni a védelmet, fegyvert adjanak a katonai raktárakból. Tito személyesen fogalmazta meg ezeket a javaslatokat, és a Központi Bizottság küldöttsége útján eljuttatta őket a zágrábi hadseregearancsnoksághoz. A párt követeléseit azonban elutasították, a reakciós körök továbbra is a kommunistákat tekintették a legfőbb ellenségnek.

Más szóval: a reakciós antidemokratikus erőknek március 27. után is olyan hatalmuk volt, hogy rákényszeríthették politikai irányvonalukat az új rezsimre is. A rendszer pedig, amely mindig félt a néptömegektől, természetesen képtelen volt megvédelmezni az országot az agresszióval szemben. A néptömegek képtelenné váltak az ellenállásra, nagy részük politikailag tájékozatlan volt, mert a régi Jugoszlávia terrorista reakciós rendszerének feltételei közt nem tudhatták, tulajdonképpen mit kell vé-

delmezniük ebben a háborúban. A hitleri hordák ezért — egyesek bátor ellenállása ellenére — viszonylag gyorsan legázolhatták hazánkat.

A megszállók súlyos csapásokat mértek a pártra, amely azonban már olyan mértékben rendezte sorait, szervezeten és technikailag annyira felkészült a fasiszta megszállók terrorja közepette alkalmazandó teljes konspirációra, hogy ütőereje nem csökkent. Ellenkezőleg: az emberek nagyobb számban léptek be a pártba, ami kétségtelenül annak a ténynek az eredménye volt, hogy Jugoszlávia Kommunista Pártja volt ebben az időben az egyetlen szervezett erő, amely kitartott a nép oldalán, és megszervezte ellenállását. Főleg a népfelszabadító mozgalom gyors és erőteljes érvényesülése vált a párt erejének kiapadhatatlan forrásává, a mozgalom élén pedig a párt állt, amely annak fő mozgató ereje is volt.

A pártvezetőség által az említett körülmények közt kialakított politika koncepcióját, amelynek fő megalkotója Tito volt, a következő néhány pontban lehetne kifejezni:

1. a pártnak küzdenie kell a megszállók elleni elszánt ellenállás legszélesebb frontjának létrehozásáért és Jugoszlávia népeinek egységes függetlenségi harcáért, a megszállók által rájuk kényszerített megosztottság ellenére is; mozgósítania kell a tömegeket, hogy nap mint nap tanúsítsanak ellenállást a megszállók és bábjaik ellen, s szakadatlanul erősítenie kell a felszabadítás szellemét;

2. Jugoszlávia munkásosztálya és népei számára végső fokon nem létezik más lehetőség a megszállás alóli felszabadulásra és a régi reakciós rendszer megújulásának megakadályozására, mint a fegyveres fölkelés, amelynek feltétlenül szocialista forradalomba kell átnőnie;

3. a pártnak haladéktalanul hozzá kell látnia a fölkelés szervezeti és katonai előkészítéséhez, kitartóan kell harcolnia a tömegek olyan harci tevékenységének serkentéséért a népfelszabadító ellenállásban, amely lehetővé teszi a fegyveres felkelésre való áttérést;

4. a pártnak számolnia kell a Szovjetunió elleni hitleri agresszió szükségességével; ez kiterjeszti a fasisztaellenes hadszínteret, amelyre Jugoszlávia népeinek népfelszabadító felkelése támaszkodhat, egyszersmind azonban erőteljes támogatást is nyújthat neki;

5. ahhoz, hogy a párt a megszállók elleni közös harcban kialakíthassa az összes jugoszláv népek tömegeinek nélkülözhetetlen politikai egységét, feltétlenül ragaszkodnia kell politikai platformjához, amely egyszersmind a párttal a Népfelszabadító Frontban egyesült valamennyi erő politikai platformja is lett; hangsúlyoznia kell továbbá, hogy a fölkelés célja nem merülhet ki az ország felszabadításában a megszállás alól, hanem magában kell foglalnia az új, demokratikus és népi Jugoszlávia létrehozását, amelyben a munkástömegek érdekei válnak uralko-

dóvá, és amelyben szavatolják az ország valamennyi népének egyenjogúságát;

6. a fölkelésben a Kommunista Párt vezette munkásosztálynak kell vállalnia a vezető szerepet és a legnagyobb felelősséget, mert csakis ez a vezető szerep nyújt lehetőséget arra, hogy következetes és eredményes csatát vívjunk az említett forradalmi, demokratikus és szociális program megvalósításáért.

Április közepén, mielőtt még befejeződött volna Jugoszlávia megszállása, a megszállt Zágórában megtartották a párt politikai irodájának ülését, amelyen Tito helyzetfelmérése alapján kialakították a pártpolitika alapelveit a megszállás feltételei között, egyben pedig a káderebeli és szervezeti előkészületeket tették a fölkelésre való gyakorlati felkészülés érdekében. E célból hozzáálltak a külön katonai bizottságok, a népfölkelést előkészítő katonai szervezetek magvának létrehozásához. A pártvezetőség Títót választotta a katonai szervezet vezetőjévé. Ezt a politikát és a tevékenységnek ezt az irányzatát — kevés kivétellel — úgyszólván az ország valamennyi pártszervezete elfogadta, amit a Zágórában, még ugyanannak az évnek májusában megtartott párttanácskozás is megerősített.

Tito, miközben a katonai bizottságok munkáját vezette, úgy irányította tevékenységüket, hogy mindegyik bizottság a fegyveres fölkelésre való politikai, szervezeti és technikai előkészületek végzése során, egyben a népfelszabadító egységek katonai szervezeteinek magvává is váljon — kezdve a nemzeti főparancsnokságoktól a partizánosztigokig és századokig. Amikor a pártvezetőség úgy ítélte meg, hogy megérett a helyzet az össznépi fölkelésre, az országot már behálózták a katonai bizottságok szervezetei, amelyek közvetlenül áttérhettek a fegyveres vállalkozásokra.

Annak a pillanatnak megválasztása szempontjából, hogy mikor lehet ittérni közvetlenül az általános népi fölkelésre, a legfontosabb volt megítélni, hogy a nép széles tömegei készek-e a fegyveres tevékenység megkezdésére. Mert a fölkelés tragikus kaland lett volna, vagy pedig csak többé kevésbé széles körű diverzáns tevékenységre korlátozódott volna, ha csak a Kommunista Párt és a népfelszabadító mozgalom szervezett káderei kezdtek volna fegyveres harcban, s nem fogadták volna el s nem támogatták volna a nép legszélesebb rétegei.

Ilyen harci hangulat akkor kezdte magával ragadni a tömegeket, amikor Hitler megtámadta a Szovjetuniót, amikor az ország valamennyi részében mélyreható változások történtek a tömegek tudatában és politikai beállítottságában. A néptömegek zömén hamarosan úrrá lett a radikális harcos szándék, az a meggyőződés, hogy a Szovjetunió harcban szállása csak idő kérdésevé tette a fasiszta tengely vereségét, s az a tudat, hogy ebben a harcban Jugoszlávia munkásosztályának és népeinek

hozzá kell járulniuk saját felszabadulásukhoz, és támogatniuk kell a szovjet arcvonal, illetőleg a Hitler-ellenes koalíció fegyveres erőit.

A bábkormányok és a megszállókkal együttműködők tömegbázisa — amely korábban is igen gyenge volt, s valójában csupán a félelem és a tétovázás tartotta fenn — most úgyszólván összeomlott. Egyben gyors ütemben radikalizálódtak és terjedtek a helyi ellenállások, amelyeknek tüze már korábban is parázslott az országnak azokban a részeiben, ahol a népirtás és a terror a legnagyobb méreteket öltötte.

Mindenekelőtt a szervezett népfelszabadító mozgalom vett erőteljes harci lendületet, amely különböző formákban és különféle nevek alatt jött létre a párt körül a feldarabolt Jugoszlávia valamennyi részében. A mozgalomhoz most már új hazafias csoportok is csatlakoztak, amelyek megértették, hogy a párt és a népfelszabadító mozgalom az egyetlen olyan erő, amely sikerrel harcolhat Jugoszlávia népeinek felszabadításáért.

Ez volt az a pillanat, amikor a Kommunista Párt, Titóval az élen, felhívást intézett Jugoszlávia népeire, munkásosztályához, dolgozóikhoz és összes hazafias erőihez, hogy kezdjenek általános fegyveres fölkelésbe az ország felszabadításáért és az új Jugoszlávia létrehozásáért.

Az események bebizonyították, hogy a párt helyesen ítélte meg a pillanatot, mert a fölkelés gyorsan terjed, és széles néprétegeket mozgósított. A hazafias és haladó szellemű emberek közt is voltak azonban olyanok, akik az első pillanatokban elítélték a pártnak ezt a határozatát, úgy vélekedve, hogy egy ilyen felkelésnek semmi esélye a sikerre, és hogy ezzel csak megkönnyítik a megszállóknak a jugoszláv népek kiirtását. Az események folyamata azonban egykettőre bebizonyította, hogy a fölkelés ezzel ellentétes szerepet töltött be: nemcsak hogy megnehezítette a megszállóknak a jugoszláv népek fizikai megsemmisítését, sőt meg is akadályozta őket ebben, hanem megszázszorozta és továbbfejlesztette népeink erejét a létükért, a függetlenségükért és érvényesülésükért vívott harcban, olyan erőt adott nekik, amely az egész korszakban alkotó tevékenységük leggazdagabb forrása lett. Ebben rejlik a népfelszabadító fölkelés nemcsak pillanatnyi, hanem tartós történelmi jelentősége is.

VIII.

Amikor a párt vett irányt a megszállók elleni fegyveres harcra messzeható felszabadítási és forradalmi célkitűzéssel, nyomban fölmerült az egyik legfontosabb és legbonyolultabb kérdés is: lehet-e a megszállt országban, amikor a tengelyhatalmak katonai hatalmuk tetőfokán állnak, fegyveres harcot kezdeni, amely a maga sikeres kibontakozásával sza-

vatolja a népfelszabadító mozgalom és a forradalom szakadatlan előrehaladását és végső győzelmét, tehát az a kérdés, hogy az adott körülmények közt a fegyveres fölkelés mely formájának van esélye a győzelemre.

E sorsdöntő kérdésre a párt igenlő választ adott és kimondta: az adott körülmények közt, amelyekben Jugoszlávia népei és felszabadító forradalmi erői voltak, élükön a Kommunisták Pártjával, a fegyveres felszabadító harc legfőbb formája csakis a partizánháború lehet. Mert a forradalmi fölkelés klasszikus formáiban — amely a városokból indul ki, és ott van a középpontja is — az adott körülmények között a fegyvertelen nép a harcban teljesen egyenlőtlen feltételek közé kerülne, s ezzel a fegyveres fölkelés eleve vereségre, megsemmisülésre lett volna ítélve.

Pártunk politikájának további kulcskérdése az volt, hogy lehetővé teszi-e a partizán harcmodor a felszabadító mozgalom kiterjedését össznépi háborúvá a szabadságért és a társadalmi átalakulásért. E kérdés megoldásában mutatkozik meg Titónak, népfelszabadító háborúnk és forradalmunk stratégiájának valódi szerepe.

Tito és pártunk számára a partizánháború nem öncél volt, nem is volt már klasszikus gerilla, nem is egy hadsereg mögöttes területén vívott fegyveres tevékenység formája. Kiindulópontja, legfőbb formája és eszköze volt az össznépi fölkelésnek. Ez pedig azt jelenti, hogy a fölkelő erők forradalmi mozgósításának, katonai szervezetének és tevékenységének legalkalmasabb és egyetlen lehetséges formája volt, amely előmozdította a fölkelt fegyveres partizán erők állandó minőségi és mennyiségi növekedését, fölszabadító és forradalmi hadsereggé fejlődését, amely képes önállóan döntő ütközeteket vívni a fölkelés végső győzelméért. Kizárólag a nép folyamatos fölkelése tarthatta fenn és erősíthette a felszabadító hadsereget, és kizárólag a hadseregnek, a fölkelés egyre erősebb ütőerejének szakadatlan erősödése szavatolhatta a nép végső győzelmét.

A fölkelő fegyveres erők szervezésének és harci tevékenységének módszerei szavatolták a folyamatos áttérést a partizánosztatok szervezetéről és harci tevékenységéről a Népfelszabadító Hadsereg dandárainak, majd hadosztályainak és hadtesteinek szervezeti és tevékenységi formáira. Tito és a párt a partizán hadviselés ilyen típusában találták meg a választ háborúnk egyik legbonyolultabb kérdésére: hogyan lehet a rendkívül kedvezőtlen erőviszonyok között kézben tartani a kezdeményezést, éleszteni a fölkelés harcosszellemét, mint a fölkelés további fejlődésének nélkülözhetetlen feltételét a fölkelő fegyveres erők harci készségének szakadatlan fokozása és a végső győzelem kivívása céljából. A Népfelszabadító Hadsereg létrehozása lehetővé tette, hogy a partizán taktika alapján kifejlődjön az a harcmodor, amely a sorkatonaság és a partizán-

egységek harci tevékenységének sajátos titói kombinációjában jutott kifejezésre.

Tito a népfelzabardító fölkelésből kifejlödött partizánosztogok és a Népfelzabardító Hadsereg főparancsnoka lett. Ebben a tisztségében bebizonyította, hogy nemcsak a párt vezető és alkotó politikai egyénisége, hanem kivételes képességű vezetője a népfelzabardító erők fegyveres tevékenységének és szervezője az erős Népfelzabardító Hadseregnek, azaz igazi vezetője a jugoszláv népek fölkelésének. A mindennapos harci tevékenységgel kapcsolatos határozataival, számos cikkével, a főparancsnokság rendeleteivel, pártokmányokkal stb. Tito kialakította a népfelzabardító fölkelés, a partizánháború teljes koncepcióját, amely tartalmazta az áttérést a partizánosztogokról a forradalmi néphadseregre és a hatalom megszerzését a munkásosztály és a dolgozó nép részéről. Azt hiszem, nem túlzok, ha azt mondom, hogy ez a koncepció a felszabardító fölkelés, a forradalmi partizánháború elmélete és gyakorlata terén egyike a csúcsteljesítményeknek. A világ valamenryi későbbi eseménye egészen a mai vietnami háborúig, ennek a koncepciónak erejét bizonyítja.

Tito és a párt vezetősége azonban jól tudta, hogy a fölkelés sikere nemcsak a katonai tevékenységtől függ, sőt: a katonai vállalkozások sikerének feltétele a néptömegek szakadatlan politikai mozgósítása, tehát egyidejűleg olyan progresszív változásokat kell elérni Jugoszlávia politikai és társadalmi struktúrájában, amilveneket a néptömegek követeltek és követelnek.

E tekintetben döntő fontosságú volt, hogy a néptömegek már a fölkelés kezdetén és első sikerei nyomán meggyőződhesenek róla, hogy a párt és a népfelzabardító mozgalom híven tolmácsolják érdekeiket elsősorban a következőket:

1. a hatalom demokratikus és népi legyen, tehát olyan amelyben a munkásosztály és a dolgozó tömegek tényleges érdekei uralkodnak;

2. Jugoszlávia népei, amelyek már fegyverrel a kezükben hozzáláttak önrendelkezési jogaik megvalósításához, meg is tartják ezt a jogot, vagyis az új Jugoszlávia közös érdekeik és teljes egyenjogúságuk kifejezője legyen;

3. Jugoszlávia népei a háború után maguk, nem kívülről jövő nyomás és beavatkozás hatására, rendezik a saját belső viszonyaikat, tehát azok az erők, amelyek a népfelzabardító háborúban a terhet viselték, egyzsersmind szavatolják, hogy a háború terhét viselő tömegek demokratikus, gazdasági és szociális érdekei legyenek az ország vezető érdekei.

A népfelzabardító háború lényegét legszabatosabban Tito fejezte ki 1942-ben a következőképpen:

„Népfelzabardító harcunk nem lehetne ilyen kitartó és ilyen eredményes, ha Jugoszlávia népei nem látnák benne — a fasizmus fölötti győ-

zelmen kívül — mindannak legyőzését, ami az elmúlt rendszerek alatt uralkodó volt, a győzelmet azok fölött, akik elnyomták és továbbra is el akarják nyomni Jugoszlávia népeit. A kifejezés: népfelszabadító háború — csak üres szólam volna, sőt csalás is, ha általános jugoszláv értelmén túl nem hordozna nemzeti értelmet is külön minden nép számára, azaz ha Jugoszlávia felszabadításán túl nem jelentené egyszermind a horvátok, szlovénok, szerbek, macedónok, albánok, muzulmánok stb. felszabadítását is, ha a népfelszabadító háborúnak nem az volna az értelme, hogy valóban szabadságot, egyenjogúságot és testvériséget hoz Jugoszlávia valamennyi népe számára. Éppen ebben van a népfelszabadító háború lényege.”

E politika megvalósításának csak a legfontosabb mozzanataira hívom föl a figyelmet.

A párt és a népfelszabadító mozgalom rendkívüli jelentőséget tulajdonítottak a hatalom megszerzésének a partizánháborúban felszabadított területeken, mégpedig azoktól a pillanatoktól kezdve, amikor a fölkelés elérte első sikereit. A népfelszabadító bizottságok — a fölkelés és a népi hatalom demokratikus szervei — szavatolták a munkásosztály és a dolgozó tömegek vezető szerepét és e tömegek szövetségét, tehát a hatalom progresszív, demokratikus, szociális és forradalmi jellegét.

Nagyrészt ugyanezt mondhatjuk el az egész népfelszabadító mozgalom, illetve front struktúrájáról is, amelynek magvát a munkások, a parasztok, a haladó szellemű és hazafias értelmiség képezték. A népfelszabadító mozgalom ilyen összetétele, valamint a Kommunista Párt elvileg és gyakorlatilag elismert és megvalósított vezető szerepe szavatolta a munkástömegek számára, hogy a népfelszabadító mozgalom — a koalíció egyes elemei ellenére, amelyeket fejlődése egyes időszakaiban tartalmazott — semmi esetre sem lehet azoknak az erőknél az eszköze, amelyek hozzájárultak a régi Jugoszlávia reakciós rendszerének fenntartásához, és amelyek e rendszer megújításának hordozói lehettek volna.

Valójában éppen a nemzeti kérdéssel a dolgozó tömegek szociális és demokratikus követeléseivel kapcsolatos célkitűzések világossága volt a legfőbb oka, hogy népfelszabadító frontunk nem a politikai csoportok koalíciójaként fejlődött, hanem mint szocialista irányzatú egységes forradalmi és demokratikus mozgalom.

A Kommunista Párt politikájának egyes bírálói a párt politikájának ilyen elemeiben a tömegalap leszűkítését és szektás irányzatokat láttak. Természetesen nem akarom azt állítani, hogy a rendkívül bonyolult körülmények közt harcoló párt politikai gyakorlatában nem voltak egyes szektás vagy opportunisták ingadozások, a párt fő irányzatát azonban semmiképpen sem lehet szektásnak nyilvánítani. Ellenkezőleg: a párt és a népfelszabadító mozgalom kizárólag így tarthatta fenn szakadatlan és

szoros kapcsolatot a dolgozók harcoss tömegeivel. Mert ezek a tömegek nyilvánvalóan nem voltak hajlandók annak a megújulásért harcolni, ami ellen korábban, a leghevesebb reakciós terror idején, küzdeniük kellett, viszont igenis hajlandók voltak harcolni Jugoszlávia népeinek testvériségéért és egységéért az új, alapjában megváltozott Jugoszláviában. Éppen ez adot: kezdettől fogva forradalmi, demokratikus és szociális jellegű a jugoszláviai népfelszabadító mozgalomnak és háborúnak, ami elősegítette, hogy a népfelszabadító háború rendkívül gyorsan szocialista forradalomná nőjön át.

Amikor a népfelszabadító fölkelés az 1941-ben és 1942-ben vívott sok-sok súlyos csata után már óriási sikerekre hivatkozhatott — a népi tömegekben megszilárdított helyzetére, nagy kiterjedésű felszabadított területekre, továbbá arra, hogy a megszállóknak és segítőtársaiknak a mozgalom elfojtására irányuló minden törekvése ellenére a háború megsemmisíthetetlen és tartósan ható tényezője lett Jugoszlávia és a Balkán területén —, a párt a népfelszabadító mozgalom valamennyi erejével együtt elhatározta, hogy egy általános jugoszláv politikai manifesztációt hív egybe, amely Jugoszlávia népei és dolgozó tömegei számára legmérvadóbb politikai helyről minél konkrétabb és világosabb választ ad a következő kérdésre: melyek a népfelszabadító háború alapvető politikai céljai; milyen Jugoszláviáért folyik a harc. Ezt a feladatot teljesítette az AVNOJ (Jugoszlávia Népfelszabadításának Antifasiszta Tanácsa) első ülése Bihácban. Éppen azzal, hogy megadta az új Jugoszlávia első körvonalait, az AVNOJ első ülészaka erőteljes egyesítő tényezőként hatott Jugoszlávia népeinek harcában, s az első lépést jelentette a jugoszláv népek demokratikus népi hatalma közös csúcsszerveinek későbbi végleges létrehozása felé a közös föderatív államban.

Ezt a feladatot pedig egy évvel később az AVNOJ II. ülészaka váltotta valóra Jajcában.

Olaszország kapitulációja lényegesen megváltoztatta a politikai helyzetet hazánkban. Miután a Népfelszabadító Hadsereg szétverte, illetve lefegyverezte az olasz hadsereg fő erejét Jugoszláviában, a hatalom az olaszok által megszállt egész területen a népfelszabadító mozgalom szerveinek kezébe került. Teljes világossággal megmutatkozott, hogy a nép csakis a népfelszabadító mozgalmat és a Kommunista Pártot támogatja, a megszállók segítőtársai viszont nem rendelkeznek semmiféle önálló erővel azon kívül, amelyet a megszállók hatalma juttatott nekik.

Ezenfelül a Népfelszabadító Hadsereg ekkor már hatalmas és jól felszerelt haderő volt, amely nemcsak fenn tudott maradni az ország területén, de mind súlyosabb csapásokat is tudott mérni a megszállókra. Továbbá ez a fejlődés teljes mértékben lejáratta az emigráns kormány körül csoportosuló hazai és külföldi erőket egyaránt, amelyek a megszállókkal

együttműködő és vereséget szenvedett alakulatokra — például a csetnikre stb. — támaszkodtak, és igyekeztek a világ elől eltitkolni azt aényt, hogy együttműködtek a megszállókkal, egyszersmind ezeket az alakulatokat saját politikai és nemzeti erőforrásaiknak igyekeztek feltüntetni. 1943-ban bekövetkezett összeomlásuk azonban szétzúzta e reakciós ábrándokat.

Ez volt az a pillanat, amikor Tito javasolta, hogy az AVNOJ Jugoszlávia ideiglenes nemzetgyűlésévé, a föderatív berendezésű állam hatalmának hordozójává alakuljon át, és alakítsa meg az ideiglenes kormányt Jugoszlávia Felszabadításának Nemzeti Bizottsága néven. Az AVNOJ II. ülészsaka Titónak és a Kommunista Párt Központi Bizottságának ezt a kezdeményezését elfogadta és megvalósította.

Az AVNOJ II. ülészsakának forradalmi határozatai nemcsak egy politikai testület ünnepélyes nyilatkozatai voltak. Mögöttük állt a nép jól felszerelt hadserege, a nép jól megszervezett forradalmi és demokratikus hatalmi gépezete a felszabadított területen, amely már Jugoszlávia nagyobb részére kiterjedt, továbbá a nép óriási tömegeit egyesítő népfelszabadító mozgalom egésze a felszabadított és a fel nem szabadított területeken.

Az AVNOJ II. ülészsakának határozatai — formailag ideiglenes jellegük ellenére — a jövendő Jugoszlávia új politikai és társadalmi szerkezetének két fő összetevőjét szavatolták végérvényesen.

1. a népfelszabadító mozgalomban tömörült és egyesült forradalmi népi tömegek hatalmát és

2. a parasztság és a többi dolgozó tömegek, valamint a haladó szellemű értelmiség nagy részével társult munkásosztály vezető szerepét, élen a Jugoszláv Kommunista Párttal, ami lényegében a népfelszabadító mozgalom magva is volt.

Az AVNOJ II. ülészsakán ezzel megalakult az új Jugoszlávia mint a munkásosztály vezette dolgozó nép hatalmának eszköze.

Az AVNOJ II. ülészsakának határozatai azt is jelentették, hogy Jugoszlávia népei a megszállt Európában kezükbe vették a saját sorsuk intézését, és megkérdezésük nélkül senki sem szöhet terveket jövendő sorsukról. A népfelszabadító mozgalom ereje, amely az AVNOJ II. ülészsakán és a Népfelszabadító Hadsereg Jugoszlávia minden részén aratott győzelmeiben nyilvánult meg, lehetővé tette, hogy hazánkat közvetlenül az AVNOJ II. ülészsaka után egyre határozottabban ismerje el a világ; ez is az AVNOJ II. ülészsakán hozott határozatok helyességét és messzeható jelentőségét igazolta, valamint a párt e pillanatokban követett politikáját.

A háború záró szakaszában döntő fontosságú kérdéssé vált, hogy Jugoszláviát nemzetközileg elismerjék mint egyenrangú háborús szövetség-

gest a fasiszta agresszorok elleni harcban. Tekintettel a háborúban lerombolt ország újjáépítésének óriási feladataira, ennek a kérdésnek rendkívüli jelentősége volt Jugoszlávia népei számára.

Az ilyen irányú tevékenységre azért is mind nagyobb szükség volt, mert az országban és emigrációban levő reakciós erők, továbbá azok a külföldi körök, amelyek támogatták az előbbieket tevékenységét, hogy megvédelmezzék saját hegemonista érdekeiket Jugoszláviában, arra törekedtek, hogy az új Jugoszlávia — akárcsak a régi volt — a nagyhatalmak megbeszéléseinek eredménye legyen. A reakciós jugoszláv burzsoázianak csak ilyen megoldás esetében voltak bizonyos esélyei arra, hogy legalább részben megvédje érdekeit. E reakciós nyomás következtében vált Jugoszlávia „problémává” a Hitler-ellenes koalíció nagyhatalmainak viszonyában. Jugoszlávia Felszabadítása Nemzeti Bizottságának nemzetközi tevékenységét ezért úgy kellett fejleszteni és irányítani, hogy világosan kifejezésre jusson Jugoszlávia népeinek elszántsága: a belső viszonyok és az állam berendezése kizárólag az ő ügyük.

E kérdések tisztázására irányuló érintkezések a Szovjetunió és a nyugati országok kormányaival, Tito személyes találkozóival az említett országok államfőivel és katonai vezetőivel, valamint a népfelszabadító mozgalom politikai vezetőségének világszerte kifejtett széles körű politikai tevékenysége világosan mutatja, hogy Titónak — noha szakadatlanul lefoglalta a hadműveletek vezetése és a fegyveres erők fejlesztése — milyen fejlett érzéke volt az események időszerű politikai vonatkozásai iránt, és hogy minden pillanatban azokra a kérdésekre és feladatokra tudta összpontosítani figyelmét, amelyek az adott helyzetben a harc sikere szempontjából döntő fontosságúak voltak. A katonai győzelmek és a politikai tevékenység szakadatlan kombinációja, a szüntelen erőfeszítés, hogy a felkelés fegyveres erőinek minden sikerét és erősödését politikailag megszilárdítsa, azaz hogy a népfelszabadító mozgalomban egyesült politikai erők belföldi és nemzetközi helyzetének erősítésében egyre újabb sikerek szülessenek — ez volt a párt politikai tevékenységének és külön Tito politikai kezdeményezéseinek egyik legfontosabb jellegzetessége az egész népfelszabadító háborúban.

Ezeknek az erőfeszítéseknek volt alkotó része az ismeretes Tito—Šubašić-féle egyezmény is. Akadtak akkor olyanok, akik fölöslegesnek, sőt hátrafelé tett lépésnek tekintették az egyezményt, tekintettel arra, hogy a népfelszabadító mozgalom — élén a Kommunista Párttal — elég erős volt ahhoz, hogy szavatolja az új Jugoszlávia demokratikus, népi és szocialista struktúráját. Tito és a párt vezetősége azonban úgy vélték, hogy éppen ezért lehet és kell ilyen megegyezést kötni, mert az kibővíti az új rendszer politikai alapját az átmeneti időszakban, viszont semmiképpen

sem gyengítheti a Népfelszabadító Front és a Kommunista Párt vezető szerepét, és meggyorsítja, megkönnyítheti sok súlyos bel- és külföldi vonatkozású kérdés rendezését.

Az eredmények hamarosan bebizonyították, hogy ez a politika helyes volt.

IX.

A népfelszabadító mozgalom végső győzelme után kibővült az új társadalmi rendszer tömeg- és politikai alapja, ennek az alapnak osztály- és általános politikai szerkezete azonban a köztársaság kikiáltása és az első gyökeres szocialista forradalmi intézkedések után is megtartotta mindazokat a sajátosságait, amelyek a népfelszabadító mozgalom egész fejlődése folyamán jellemezték. Más szóval: az új Jugoszlávia a munkásosztály vezette dolgozó nép forradalmi demokratikus hatalmának országa lett, amely a szocializmus építésére, azaz a proletariátus diktatúrájára vett irányt ama sajátos formák közt, amelyek megfeleltek a szocialista forradalom győzelméért vívott harc feltételeinek. A pártnak most meg kellett valósítania mindazt, amiért a munkásosztály élén néhány évtizeden át harcolt. A párt — Titóval az élén — az új körülmények közt is hű maradt önmagához, vagyis azokhoz az eredeti eszmei és politikai álláspontokhoz, amelyek a dolgozó tömegek pártjává tették, és amelyek politikai és tetterejének valódi forrásai voltak.

Miután a párt Jugoszlávia népeinek új szocialista államában magára vállalta a legfőbb felelősséget a népek sorsáért és a legerősebb közvetlen hatást gyakorolta az államhatalom egész gépezetére, nem esett abba a kísértésbe, és nem követte el azt a hibát, hogy elegendőnek tekintse magát önmaga számára, vagy azt képzelje, hogy az államapparátussal való kapcsolata elegendő a szocializmus építésének zavartalan előrehaladásához. A párt munkájának módszerei az új körülmények közt is általában arra irányultak, hogy ne gyengüljenek, sőt erősödjenek és sokoldalúan fejlődjenek a politikai harcnak mindazok az eszközei és szervezeti formái, amelyek a párt számára lehetővé tették, hogy a munkásosztály és a munkástömegek történelmi céljaiért éppen a munkásosztály és a dolgozó tömegeinek tevékenységre mozgósítása útján harcoljon, felmutatva előttük a harc céljait és eszközeit, befolyásolva tudatuk alakulását. Azt mondhatnánk, hogy a párt ilyen irányzatában a következő tényezők voltak a legfontosabbak:

1. A párt a néptömegek, elsősorban a munkásosztály tudatos, sokoldalú és harcoss kezdeményezéséért küzdött a termelésben, illetve a munkában és a politikai meg a társadalmi akciókban. Ezért fordított nagy

figyelmet a vállalatokban uralkodó viszonyok alakulására, a szakszervezetek szerepére, a termelői tanácskozásokra, a dolgozók képzésére és egyéb hasonló munkamódszerekre. Éppen ezekből az elemekből és forrásokból nőtt ki közvetlen folytatásként a párt tájékozódása a munkás- és a társadalmi öngazgatás felé.

2. A párt abból a felfogásból indult ki, hogy a szocializmus nemcsak a munkásosztály leghaladóbb részének, élcsapatának és a szó szoros értelmében vett marxi gondolatnak az ügye. Arra törekedett tehát, hogy a szocialista forradalomért és a szocialista országépítésért vívott harcban megőrizze, sőt ki is bővítse és meg is szilárdítsa az új szocialista Jugoszlávia tömegbázisát, amely az antifasiszta harcban és a népfelszabadító háborúban jött létre, és amely a Népfelszabadító Front szervezetében öltött formát. A Népfelszabadító Front ilyen szerepének logikus folytatásként alakult ki a Jugoszláv Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének szerepe.

3. A párt azért harcolt és harcol, hogy a dolgozók tömegei — élükön a munkásosztállyal — a hatalom tényleges és a lehető megközelíthetőbb hordozóivá váljanak; noha az öngazgatás koncepció: csak valamivel később és fokozatosan fejlődtek ki, mégis, már kezdetben világos volt, hogy a párt nem uralkodhat a társadalom fölött a dolgozó tömegek helyett, hanem csak az élükön állva mint a szocialista társadalmi tudat szervezett vezető ereje.

A párt mint felelős forradalmi élcsapat egyszersmind kellő realitással mérte föl, hogy ezen a területen éppen a társadalom osztály- és politikai erőviszonyai jelentik azt a tényezőt, amely e folyamat irányáról és üteméről dönt. Magától értetődő, hogy a párt az adott körülmények közt nem azonosíthatta a maga vezető szerepét kizárólag az élenjáró eszmei és politikai erő szerepével, hanem vállalnia kellett a felelősséget a rendszer bizonyos kucspozícióiért, amelyektől a szocializmus megmaradását és fejlődését biztosító általános politikai előfeltételek szilárdsága függ. Úgy vélem, hogy a párt állásfoglalása a dolgozó tömegek tényleges hatalma, az öngazgatás és a közvetlen demokrácia mellett az állam egész politikai rendszerének kiépítésében, és ennek összekapcsolása a dolgozó tömegek demokratikus szervezeteinek széles frontjára támaszkodó Kommunista Párt nélkülözhetetlenül szükséges vezető szerepének megvédésével — ez volt mind a proletárdiktatúra fejlesztésének, mind az osztály nélküli társadalomhoz és az állam elhalásához vezető folyamatnak legfőbb jellegzetessége hazánkban.

Amikor pártunk a proletariátus diktatúrájára hivatkozott, nem okor és kifogást keresett a rétlenségre a szocialista társadalmi viszonyok feltétlenül szükséges demokráciájáért vívott harcban, ami társadalmunk bürokratizálódásához vezetett volna. És fordítva: hivatkozásunk az ál-

lam elhalásáról szóló elméletre nem jelentette azt, hogy a párt és a kommunisták opportunistá módon elhárítják magukról a felelősséget a szocializmus szilárdóságáért és előrehaladásáért folytatott küzdelemben az adott körülmények közt, amelyekben a szocialista állam rendkívül fontos szerepet játszik, s ezt a szerepet csakis az ilyen állam játszhatja. Ellenkezőleg, szembehelyezkedtünk a proletárdiktatúra elve elleni támadásokkal, ha ez a jugoszláv munkásosztály és a dolgozó tömegek lefegyverzéséhez szolgálhatott alapul a szocializmusért vívott forradalmi harcban; hasonlóképpen szembehelyezkedtünk az állam elhalására irányuló tudatos törekvések lebecsülésével is, ha mögötte az öngazgatás fejlődésével, a közvetlen demokráciával és a tömegek tevékenységével szemben megnyilvánuló bürokrata ellenállás húzódtott meg.

4. Noha a párt következetesen demokratikus volt, és a tömegekre támaszkodott, sohasem feledkezett meg róla, hogy a demokrácia nem azonos az ösztönszerűség uralmával, és a maga szerepét sohasem úgy fogta fel, mint a „társadalmi többség akaratanak” gépies végrehajtóját. Ha a párt vezető társadalmi erő kívánt maradni, messzebb és mélyebbre kellett látnia, mint a néptömegeknek és a „társadalmi többségnek”, a haladó irányú társadalmi tevékenység hosszú távú céljainak kialakításában kellett látnia eszmei és politikai vezető szerepét a társadalomban, továbbá abban, hogy következetesen harcoljon progresszív felismeréseinek átruházásáért a széles néptömegekre. A párt mindig a néptömegeknek, a társadalmi, anyagi és szociális előrehaladás legfőbb hordozóinak aktivizálására törekedett, de gyakran kész volt önmagát korrigálni, az árral szemben haladni, küzdeni a tömegek új ismereteiért, ideiglenesen kompromisszumokat is vállalni, ezzel azonban nem tért el a maga felismeréseitől és céljaitól.

Ebben mindenekelőtt Tito mutatott példát. Minthogy személyileg is szorosan a munkástömegekhez kapcsolódott, rendkívüli tehetsége és tudása folytán abban a helyzetben volt, hogy a kommunisták és az ország többi dolgozója számára a harc és a társadalmi alkotás szakadatlanul új távlatait tárhatta föl, s befolyást gyakorolhatott a társadalmi tudatra és az emberek tevékenységére a társadalmi élet valamennyi területén. Hű lévén érdekeikhez, s egész életén át az ő érdekeikért harcolva, mégsem volt hajlandó megalkudni a munkástömegek olyan törekvéseivel és hangulatával, amelyek a tudat elmaradottságának és a szükségszerűségek meg nem értésének megnyilvánulásai voltak.

A szocialista országépítés több mint két évtizedes eredményei azt bizonyítják, hogy Titónak a pártra, a tömegek pártjára és egyben mint a tömegek szervezett eszmei és politikai tudatának megtestesítőjére vonatkozó koncepciója az új társadalmi feltételek közt újabb igazolást nyert, és újólág is megvalósult. Ez a koncepció azonban — akárcsak korábban

is — a szocialista országépítés feltételei közt is ellenállásokba ütközött, és maga a gyakorlat komoly próbára tette.

A párt ilyen irányvonalával már az új Jugoszlávia szocialista országépítésének kezdetén szembehelyezkedett Sztálin beavatkozása. Noha Sztálin kritikája formailag gyakorlatunk egy sor másodlagos jelenségére és problémájára irányult, beavatkozásának tényleges forrása és oka két koncepciónak az összeütközése volt a párt szerepével, politikájával és munkamódszerével, a politikai rendszer, illetve az állam jellegével és szerepével kapcsolatban a szocializmus feltételei közt. Az összeütközés lényege Sztálinnak abban a bírálataiban jutott kifejezésre, hogy Jugoszlávia Kommunsita Pártja a maga koncepciójával „felhígul a tömegekben”. Maga a megfogalmazás bizonyítja a legvilágosabban, hogy Sztálin képtelen volt felfogni a tömegek pártjának koncepcióját, amellyel pártunk győzedelmeskedett, és nem tudta megérteni a politikai rendszer fejlődésében megnyilvánuló forradalmi és demokratikus irányzatot, s azt, hogy e rendszer tartalmazza a néptömegek politikai és társadalmi tevékenységének bonyolult szervezeti mechanizmusát, amely forradalmunk sajátos feltételei közepette fejlődött ki. De nemcsak arról volt szó, hogy Sztálin nem tudta fölfogni ennek a koncepciónak a lényegét, hanem arról is, hogy ez a koncepció összeütközésbe került Sztálinnak a szocialista társadalom fejlődésére és a nemzetközi munkásmozgalomban uralkodó viszonyokra vonatkozó koncepciójával, amelyet politikai tevékenységének különösen utóbbi évtizedeiben alakított ki magának, amikor a szocializmus első országa kivételesen nehéz körülmények között fejlődött.

Az összeütközés Sztálinnal rendkívül súlyos csapást jelentett munkásosztályunk és pártunk számára. Tito azonban, akire ebben az időben a dolgok természeténél fogva a legnagyobb felelősség hárult, merészen úgy határozott, hogy szembeszegül Sztálinnal, s felhívta a pártot és Jugoszlávia népeit, hogy támogassák ebben az ellenállásban. Nem azért hozott ilyen döntést, hogy egyszerűen megvédjen egy doktrínát a másikkal szemben, hanem azért, hogy valamennyi jugoszláv kommunistával együtt védelmezze pártunk döntési jogának függetlenségét olyan ügyekben, amelyek Jugoszlávia munkásosztályára és népeire tartoznak, főleg pedig azért, mert tudatában volt annak a ténynek, hogy ha elfogadjuk Sztálin koncepcióit, ez a mi körülményeink közt azt jelentené, hogy a párt elszigetelődik a tömegektől, elveszíti a tömegek támogatását a szocializmus építéséért vívott harcban, és ezzel súlyos belső megrázkódtatások kezdődnek. Ma már semmi kétség nem fér hozzá, hogy Titónak és pártunknak ez a határozata sorsdöntő, történelmi hozzájárulás a szocializmus fejlődéséhez.

A párt által meghatározott irányzatra a bürokrácia belső forrásai is nyomást gyakoroltak. A pillanat nem alkalmas ennek részletesebb kifej-

résére. Tény azonban, hogy pártunk idejekorán és erélyesen szembeszállt a proletárdiktatúra, a társadalmi és az államigazgatás bizonyos társadalmi funkcióinak elbürokratizálásával, sőt a Kommunista Párt, illetve a Kommunista Szövetség vezető szerepéből adódó bizonyos funkciók elbürokratizálásával is, és a társadalmi meg a gazdasági igazgatás egész mechanizmusát, valamint a politikai rendszer demokratikus építését hozzáidomította a harc érdekeihez, amelynek célja egy olyan társadalmi jelenség tudatos leküzdése volt, amely törvényszerű velejárója a társadalom fejlődésének a szocializmus felé vezető út első lépéséin.

Azok az emberek, akik minden alkalmat fölhasználnak, hogy kárt okozzanak a Kommunista Szövetség politikai tekintélyének, a bürokratizmusra hivatkoznak, mint a politikai rendszert és a Kommunista Szövetséget vádló jellegzetességre. Holott sem a mi rendszerünk, sem pedig a Kommunista Szövetség szerepének nem sajátos jellegzetessége, hogy ilyen jelenségek és törekvések léteztek, és még léteznek. Ez a jelenség világszerte a mai gazdasági és társadalmi struktúrának terméke és kísérő jelensége, sajátos formáiban pedig a modern szocialista rendszeré is. A bürokratizmus minden korban és minden társadalomban a hatalom és a tulajdon mindenfajta monopóliumának kísérő jelensége. E jelenségeket és törekvéseket véglegesen csak a termelőerők és a társadalmi viszonyok további fejlődése számolhatja föl, azaz a hatalom és a tulajdon monopóliuma minden maradványának megszüntetése. Ez pedig csak történelmi folyamat, nem pedig a politikai deklaráció eredménye lehet.

Pártunk, illetve a Kommunista Szövetségünk és egész társadalmunk jellegzetessége viszont abban van, hogy a mi pártunk korábban és határozottabban, mint bármelyik másik párt, nyíltan szembeszállt ezzel a jelenséggel és rámutatott fölszámolásának igazi útjaira és eszközeire.

Éppen a mi pártunk mutatott rá, hogy a bürokrácia éppen úgy kapcsolódik az államtulajdoni viszonyokhoz, mint mindenfajta tulajdonosi monopólium. Rámutatott arra is, hogy a vezető funkciók nem önmagukban forrásai a bürokráciának, hanem a társadalmi viszonyok meghatározott jellegzetességei azok. A párt volt az, amely megállapította, hogy a mi körülményeink közt ilyen tényező az államtulajdonosi monopólium maradványainak szükségszerű átmeneti formája a társadalmi és gazdasági viszonyok közt, s hogy éppen ezeknek a maradványoknak a leküzdése — a dolgozók önigazgatásának fejlesztése révén — valamint a termelőeszközök minden másfajta tulajdonosai monopóliumának megszüntetése az egyetlen út a bürokrácia felszámolása felé.

Más szóval: a párt rámutatott arra, hogy a szocialista társadalmi viszonyok előrehaladásának reális távlata mind társadalmi és gazdasági, mind demokratikus és humanista értelemben nem a bürokrácia mint „új osztály” elleni „osztályharcból” áll, mert a bürokrácia a történelem fo-

lyamán minden uralkodó osztály és társadalmi viszony kísérője és érdekeinek meg akarátának végrehajtója volt, amelyeket az uralkodó osztályok és a társadalmi viszonyok kialakítottak, tehát a társadalmi és a gazdasági igazgatás autoritatív funkciói, és azok az emberek, akik e funkciókat betöltik, a mi körülményeink közt is elsősorban csak érvényesítő: a fennálló társadalmi viszonyoknak, nem pedig „osztályjellegű” hordozói. Természetesen ez nem jelenti, hogy az „érvényesítő” nem gyorsított progresszív vagy konzervatív befolyást, vagy hogy érdekei nem játszanak semmiféle szerepet, de világos, hogy a társadalmi viszonyok nem az „érvényesítő” helyzetének termékei, hanem ellenkezőleg: a társadalmi viszonyok feltételezik az „érvényesítő” kisebb vagy nagyobb szerepét. A bürokrácia és a bürokratikus politikai abszolutizmus elleni harc igazi útja tehát a társadalmi és gazdasági igazgatás funkciójának az államtulajdonosi monopólium eszközének tervszerű és fokozatos átalakítása a dolgozók öngazgatásának eszközévé.

A párt tehát — szemben a meddő, szubjektivisták doktrinéri, demagóg és destruktív kritikákkal, amelyek a szocialista állam minden tekintélyét és minden társadalmi funkciót bürokráciává nyilvánítottak — a bürokráciának éppen azon a ponton üzent hadat, ahol egyedül volt lehetséges győzelmet aratni. Erélyes leszámolásba kezdett az államtulajdonosi monopóliummal, mind állami-centralista, mind csoportos megnyilvánulásaival, majd eszmei és politikai harcot indított a társadalmi fejlődés ilyen irányzatát támogató felfogások ellen és ezek képviselői ellen. Míg egyfelől a bürokrácia abban az irányban gyakorolt nyomást, hogy felszámolja az öngazgatást, és a Kommunista Szövetség az államtulajdonosi monopólium vakon engedelmeskedő, prakticista végrehajtójává változzék, másfelől a burzsoá ideológia, a kispolgári ál-liberalizmus, az akadémikus-klasszicista doktrinérizmus, a tudatosan vagy szándéktalanul destruktív anarchia álláspontjáról kiinduló nyomás mindenekelőtt a párt, illetve a Kommunista Szövetség vezető szerepének felszámolására irányult, s arra, hogy az öngazgatás a politikai klikkek hatalmi harcának eszközévé váljék. Elutasítva a bürokrácia kritikájából adódó szocialista következtetéseket, e nyomás képviselői a bürokrácia bírálatát mindinkább a párt, a munkásosztály vezető szerepe elleni harccá változtatták a hatalom rendszerében, egyúttal pedig a szocializmus és a szocialista öngazgatás lényeges és döntő fontosságú alapjai elleni harccá. Ma már teljesen világos, hogy a párt csak akkor lesz képes következetesen és maradéktalanul valóra váltani politikáját, amely mellett a IV. plénumon kötelezte el magát, ha az eddighez hasonló elszántsággal száll szembe a társadalmunkban megnyilvánuló ilyen törekvésekkel is.

Tito szakadatlanul az eszmei és politikai harc központjában állt mindkét fronton. Rendkívüli erőfeszítéseket tett és tesz a pártnak az öngaz-

gatásért vívott harcában, mégpedig nemcsak elvi síkon, hanem az öngazgatás konkrét gépezetének fejlesztéséért vívott küzdelemben is. Arra törekedett, hogy az öngazgató munkás minél közvetlenebb ellenőrzést gyakorolhasson mindazon anyagi és egyéb eszközök fölött, amelyekről munkájának és öngazgatásának a sikere függ. Az öngazgatás lényegét Tito még 1950-ben világosan kifejtette az állami gazdasági vállalatoknak és a magasabb fokú gazdasági társulásoknak a munkaközösségek részéről való igazgatásáról szóló alaptörvény meghozatalakor, amikor ezt mondta:

„A termelőeszközök államosításával még nem valósult meg a munkásmozgalomnak az a mozgósító jelszava, hogy »a gyár a munkásoké!« Ugyanis »a gyár a munkásoké, a föld a parasztoké!« nem valami elvont propaganda-jelszó, hanem mély értelme és tartalma van. Tartalmazza a szocialista termelési viszonyok egész programját mind a társadalmi tulajdont, mind a dolgozók jogait és kötelességeit illetően. Tehát, ha valóban szocializmust akarunk építeni, ezt a jelszót meg lehet és meg kell valószínűsítanunk a gyakorlatban.”*

Majd így folytatta:

„Nálunk ma a gyárakat, bányákat és egyebeket maguk a munkások igazgatják. Ők határozzák meg, hogyan és mennyit fognak dolgozni, ők tudják legjobban, miért dolgoznak, és mire fogják fordítani munkájuk eredményét.”**

Emlékeztetni kívánok arra is, milyen nagy erőfeszítéseket tett Tito a bővített újratermelés rendszerének átszervezéséért, mert a munkásigazgatás tulajdonképpen csak ezzel nyerte el igazi képét. Valójában éppen e téren értük el társadalmi reformunk legnagyobb eredményeit és valószínűsítettük meg a dolgozók szocialista öngazgatásának legfontosabb előfeltételét.

Tito azonban egyszersmind szakadatlanul figyelmeztetett és figyelmeztet arra, hogy az öngazgatás nemcsak joga és kiváltsága a dolgozó embernek, hanem állandó felelősséget, sőt gyakran áldozatokat is jelent. Az öngazgató munkásoknak mindig azt mondta és mondja, hogy az öngazgatás mint forma önmagában nem javítja meg a dolgozók életét és helyzetét, de arra szolgál, hogy a dolgozó ember jobban, tehát önállóbban és több kezdeményezéssel dolgozhasson, fokozhassa a munka termelékenységét és ezáltal gondoskodjon saját jobb jövőjéről. Abban a törekvésében, hogy az öngazgatók elnyerhessék az őket megillető jogokat, Tito mindig hangoztatja az öngazgatás gépezetében szükséges felelősséget, figyelmet, gazdaságos ügyintézkést és a rendet.

Miközben rámutat arra, hogy a vállalatok, az intézmények és egyéb

* Josip Broz Tito: Beszédék és cikkek V. Forum Könyvkiadó 1963. 211. 1.

** I. m. 235. 1.

társadalmi szolgálatok tevékenysége nem csupán egyes munkaközösségek, hanem az egész közösség ügye, egyúttal arra is felhívja a munkaközösségek figyelmét, hogy nem lehetnek önelégültek, hanem egyesíteniük kell erőiket más munkaközösségével, tudatosan a kooperációra, a munkamegosztásra és általában az integrációra kell irányt venniük. Tito mindig hangsúlyozta, hogy az öngazgatás nem mentesíti sem a politikai, sem pedig a gazdasági és tervezési állami szerveket az ország helyzete iránti felelősségtől, hisz nekik kell szavatolniuk a munkaközösségek munkához és alkotáshoz fűződő érdekeit, összhangba kell hozniuk azokat, és a lehető legjobb közös eredmény érdekében kell irányítaniuk.

Egyetlen társadalom fejlődése sem egyenes vonalú. A társadalmi viszonyok minden minőségi változását a társadalmi, gazdasági és anyagi struktúra bizonyos mennyiségi változásainak kell megelőzniük. A mi szocialista társadalmunk is olyan szervezet, amely ellentmondások közepeppen fejlődik, amelyek azért is erőteljesebben kifejezésre jutottak, mivel társadalmunk gyorsan és gyakran rendkívül egyenetlenül fejlődött. Ezért nyilvánultak meg a problémák és a nehézségek is élesebb formában.

Titónak rendkívül fejlett érzéke van a fordulópontot jelentő mozzanatok iránt, amelyek feltétlenül változásokat igényelnek, s ez onnan van, hogy mindig élénk figyelemmel kísérte a dolgozó tömegek reagálását. Egész sor ilyen sorsdöntő pillanatban éppen Tito kezdeményezése tette lehetővé a megoldásra érett problémák fölmérését és az új helyzetnek megfelelő feladatok meghatározását új módon. És bármilyen személyes, alkotó kapcsolatban is áll társadalmi fejlődésünk valamennyi szakaszával, sohasem tévovázott, hogy változtasson valamely irányzaton, vagy munkamódszeren, ha az élet ezt megkövetelte. Abból a tényből kiindulva, hogy a világ szakadatlanul változik körülöttünk, hogy az emberek változtatják és közben maguk is változnak, Tito az alkotó forradalmi párt, a Kommunisták Pártjának lényeges jellegzetességének azt a készségét tekintette, hogy megérezeze ezeket a változásokat és politikáját, szervezetét és munkamódszerét is a megváltozott körülményekhez alkalmazza.

Éppen ez volt az oka, hogy a párt, Titóval az élen, bátran elszánta magát a gazdasági és a társadalmi reformra annak tudatában, hogy a reform nagy áldozatokat is követel dolgozóinktól, de megteremti a további gazdasági és társadalmi fejlődés szilárdabb alapjait is, főleg pedig a munkásöngazgatás fejlődésének alapját.

Tito rendkívül fontos szerepet játszott a nemzetek közti viszony fejlesztésében is hazánkban. Már a háború előtt szembeszállt az ország feldarabolásának szektás jelszavával, abban a meggyőződésében, hogy népeinknek igen komoly érdekük az egység megőrzése, ha ez az egység valamennyi nép szabad akaratán és egyenjogúságán alapszik. Nemcsak múltbeli sorsuk összefonódása és a népek közötti általános testvériség

távlata utalta őket egységre, hanem a közös gazdasági érdekek és a szocializmus fejlődésének érdekei is. Főleg pedig az a szükséglet utalja őket az egységre, hogy a mai világban — amelyben még mindig nagy szerepet játszanak az imperializmus, illetve a gazdasági és politikai hegemonia reakciós erői — biztosítsák létüket és függetlenségüket, illetve hogy gazdasági és politikai függetlenségük belső feltételeinek kialakításában egymás segítségére támaszkodjanak.

Tito azonban tudta, hogy a testvériséget és egységet végső fokon nem lehet száraz pártdoktrínákkal, sem pedig az állam erejével szavatolni. A testvériség és egység csupán az ország népeinek egységre irányuló tudatos tevékenységéből eredhet, és kizárólag a teljes egyenjogúság talaján jöhet létre, minden egyes népnek abból az érzéséből fakadhat, hogy úr a maga házában. Tito koncepciójában az ország nemzetiségi politikáját illetően ezért a jugoszláv népek testvériségéért és egységéért vívott harc, valamint a teljes egyenjogúságukért folytatott küzdelem valójában egyazon politika két oldala. Megfelekedni bármelyik oldaláról is nem más, mint szem elől téveszteni általában a nemzeti kérdés iránti aktív, demokratikus és haladó szellemű viszonyt. Tito ezért mindig párhuzamosan harcolt a szűkkeblű nacionalizmus és sovinizmus ellen, valamint a nagyállami törekvések ellen — elméletben és gyakorlatban egyaránt. Ennek a politikának és gyakorlatnak a jóvoltából a jugoszláv népek szocialista közössége nemcsak megőrizte és megszilárdította a testvériség és egység eszméjét, hanem szerkezetének lényeges és alapvető összetevő: tekintetében a népek közti demokratikus viszonyok ritka példáját szolgáltatja.

És végül: rendkívül nagy jelentőségű Tito alkotó tevékenysége a szocialista Jugoszlávia külpolitikájának kialakításában és megvalósításában. Az e téren kifejtett tevékenysége a mai világban végbemenő leghaladóbb irányú eszmei és politikai folyamatok kiemelkedő alkotó része lett, amelyekhez Tito koncepciói és tevékenysége gazdag hozzájárulást jelentenek.

Tito nemzetközi politikai koncepciói — akár az imperializmus elleni harcról, akár pedig a nemzetközi munkásmozgalmon belüli problémákról van szó — valójában Tito teljes alkotó egyéniségének kifejezői. Amint hazánkban küzdött az elnyomás, a kizsákmányolás és a reakciós erőszak ellen, ugyanígy harcolt és harcol nemzetközi síkon az imperializmus a nemzeti elnyomás és az erősebb hatalmán alapuló hegemonia ellen. Amint gyűlölte az opportunisták kapitulációt és a reakciós burzsoázia politikai erejével szembeni hitevesztett kispolgári meghunyászkodást és a burzsoázia eszmei bálványai előtti főhajtást, ugyanúgy gyűlöli a tehetetlen meghátrálást az erősebb jogán alapuló mindenfajta nemzetközi erőszak előtt. És amint megveti a szocializmusért és a társadalmi haladásért vívott harcban a hazug szólamokat, bármilyen ultraradikális formában nyilvánuljanak is meg, továbbá minden meddő szektásságot, amely el-

választja a forradalmi élcsapatot a társadalmi élet eleven szervezetétől, ugyanígy a világ jobb jövőjéért, a kolonializmus és a neokolonializmus meg mindenfajta nemzeti elnyomás ellen vívott harcban Tito szakadatlanul elutasít minden doktrinéri szektásságot, amely elszakítja a nemzetközi munkásmozgalmat és a szocializmust a többi imperialistaellenes és demokratikus erőtől, elvet minden ultraradikalizmust, amely frázisokkal álcázza tehetetlenségét és képtelenségét, hogy befolyást gyakoroljon a dolgok folyamatára.

Tito mindig hangsúlyozza, hogy egy olyan szocialista ország külpolitikája, mint Jugoszláviáé, nem állhat kizárólag az ország rövidtávú érdekeinek hatása alatt, hanem szem előtt kell tartania az imperialistaellenes, demokratikus és haladó irányú világfolyamatok egészét, továbbá támogatnia kell mindazt, ami ezeket egyesíti és elhárítani mindent, ami megteveszti őket és megbontja egységüket.

Tito és pártunk koncepciója ezen a téren sem volt a várakozás, a saját határok közé való bezárkózás, a minél rosszabb — annál jobb elmélet cégére alá rejtett tétlenség koncepciója, hanem a népek és a tömegek aktivizálásának koncepciója volt közvetlen céljaikért, nemzeti szükségleteikért és harci egységük kialakításáért mindenfajta nemzeti elnyomás ellen. Tito és a párt e tekintetben abból a felfogásból indultak ki, hogy a nemzetközi munkásmozgalom harca a munkásosztály történelmi céljaiért, a demokratikus és haladó erők harca az emberi jogokért, a szocialista erők küzdelme a világ békés koegzisztenciájáért, valamennyi haladó erő harca a népek közti demokratikus viszonyokért, az elnyomott népek és valamennyi imperialista erő küzdelme minden nép szabadságáért és az imperialista hegemonia alapjának szakadatlan szűkítéséért — mégpedig mind a népek politikai függetlenségéért, mind pedig a gazdasági függetlenségükért, egyenjogúságukért és gyorsabb gazdasági fejlődésükért folytatott harc útján —, mindez együttesen alkotja a világ előrehaladásának azt az eleven és egységes folyamatát, amelytől elsősorban függ, hogy a világ képe gyorsabban vagy pedig lassabban változik imperialistaellenes, demokratikus és békés irányban. A szocialista erőknek tudniuk kell a mozgalom egész nevében gondolkodni és cselekedni, ahelyett, hogy doktrinér és szektás módon önmagukba zárkóznának. Pártunk ebből a szempontból tekintett arra a problémára is, hogy milyennek kell lennie egy olyan szocialista ország politikájának, mint Jugoszlávia, korunk világeseményei közepette. Elutasítva egyes „kizárólag saját” érdekek mindenféle szűkkörű szektás értelmezését, Tito és pártunk mindig úgy igyekezett irányítani hazánk külpolitikáját, hogy érintkezéseket és tevékeny együttműködést alakítsunk ki mindazokkal a nemzetközi erőkkel, amelyek az adott helyzetben hozzájárulhatnak a nem-

zetközi gyakorlat sürgető, mindennapi problémáinak progresszív irányú rendezéséhez.

Tito számottevően hozzájárult annak a kérdésnek tisztázásához is, hogy milyen viszonyoknak kell uralkodniuk a mai körülmények mellett a szocialista országok közt és a nemzetközi munkásmozgalomban, hangsúlyozva az egység szükségességét a szocializmus és a nemzetközi munkásmozgalom az imperialistaellenes harc, a béke és a békés együttműködés, a valóban közös érdekű kérdésekben. Egyszersmind hangsúlyozta, hogy az egység csak minden pártnak a saját munkásosztálya és saját népe iránti önálló felelősségén alapulhat, tehát mentesnek kell lennie mindazoktól a formáktól és eszközöktől, amelyek megzavarhatják, amelyek az önállótlan és az egyenlőtlen jelenségeihez vezethetnek — tekintet nélkül a különbségekre egyes problémák és egyes helyzetek megítélésében, amelyek a szocialista erők harcának mai bonyolult feltételei között szükségszerűen megnyilvánulnak.

És végül: Tito jelentős mértékben járult hozzá az imperializmus, főleg pedig a kolonializmus, a neokolonializmus és mindenfajta politikai meg gazdasági hegemonia elleni harc jelenkori problémáinak fölméréséhez. Külön rámutatott azokra a korszerű, új formákra, amelyekben a munkásosztály történelmi érdekei és az elnyomott, politikai és gazdasági függőségben levő, félig független népek imperialistaellenes harcának valamennyi formája összekapcsolódik, és ezzel összefüggésben külön hangsúlyozta az el nem kötelezett országok harcának fontosságát és annak a küzdelemnek a jelentőségét, amelynek célja a gazdaságilag fejlett és fejletlen országok közti egyre mélyülő szakadék problémájának progresszív rendezése.

Ezek az alapokon nyugszik a szocialista Jugoszlávia külpolitikája.

Tito nemzetközi politikai koncepciói és személyes tevékenysége rendkívüli nemzetközi tekintélyt és elismerést szerzett és szerez hazánk külpolitikájának. Ez a külpolitika a jugoszláv népek függetlenségének és szabad belső fejlődésének szilárd támasza lett. Míg a régi Jugoszlávia a nagyhatalmak szakadatlan harcának tárgya volt, amelyek szüntelenül arra törekedtek, hogy uralkodó befolyásra tegyenek szert az ország kormányában és politikájában, az új Jugoszlávia népei a maguk új, szocialista államában saját külpolitikájukkal világosan megmondták az egész világnak, hogy nem akarnak mások alkudozásának tárgyai lenni, hanem csak a maguk urai. És éppen ebben rejlik Tito koncepciójának lényege kezdve attól a naptól, amikor pártunk élére állt, egészen máig.

X.

Nem beszéltem Tito életének és harcának időrendjéről, sem Tito egyéni tulajdonságairól, noha ezek alkotó erejének és Jugoszlávia népei forradalmi munkásmozgalmában játszott szerepének lényeges forrásai közé tartoznak. Nem szóltam Tito gazdag és viharos életrajzának sok más vonatkozásáról sem, amelyek csak együttesen adhatnak magyarázatot arra, miért lett Tito forradalmunk vezető személyisége. A szándékom az volt, hogy Titóról mint alkotó forradalmárról szóljak. Mert forradalmunk minden lépésén jelen van Tito hozzájárulása, és a Párt harmincesztendőös harcának minden korszakalkotó eredménye Tito politikájának és tevékenységének erejét fejezi ki, annak a politikának az erejét, amelynek megalkotásában Tito szakadatlanul vezető szerepet játszott.

Manapság, a gazdasági és társadalmi reform végrehajtása idején, amikor társadalmunk egyik legfontosabb fordulópontjához érkezett, az eddiginél is sokkal inkább szem előtt kell tartanunk ezeket a tapasztalatokat. Egy pillanatra sem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a dolgozók öngazgatása meg a szocialista társadalom szubjektív erőinek egész demokratikus szervezetére támaszkodó Kommunista Szövetség vezető ereje a két tartóoszlopa egész társadalmunknak és szilárdságának, egyszermind két legfontosabb motorja, mozgatóereje társadalmunk további anyagi, öngazgatási és demokratikus fejlődésének. Meggyengíteni az öngazgatás további fejlődéséért és megszilárdításáért vívott harcot, vagy aláásni a Kommunista Szövetségnek, a munkásosztály és a dolgozók szervezett forradalmi és szocialista tudatának vezető szerepét, a jelen körülmények közt csupán egyet jelenthet: megfosztani a dolgozó embereket attól a joguktól, hogy maguk igazgassák saját munkájukat, és alárendelni őket a tulajdonosi bérvizonyoknak, a dolgozók demokrata és öngazgatási jogait megtestesítő társadalmi igazgatás funkcióját pedig a bürokrácia vagy a burzsoá államrendszerre jellemző politikai klikkek kiváltságává és monopóliumává változtatni.

Ennélfogva a Kommunista Szövetség vezető társadalmi szerepéért vívott ütközet ma semmivel sem kevésbé jelentős, mint tegnap volt, de nem a Kommunista Szövetség holmiféle politikai monopóliumának megteremtése és fenntartása céljából, ahogyan a szocializmus ellenségei állítják, hanem éppen társadalmunk öngazgatási és demokratikus fejlődésének szavatolása érdekében.

Ez pedig azt jelenti, hogy a Kommunista Szövetség politikájának a dolgozó emberek öngazgatásából kell kinőnie, s az öngazgatásra kell támaszkodnia; ha itt ereszt mély gyökereket, akkor valóban a munkásosztály történelmi érdekeinek képviselője lesz.

Véleményem szerint Tito minden gondolata és tevékenysége, valamint

pártunk valamennyi tapasztalata éppen ez irányban ihletik és irányítják a kommunistákat.

Elvtársnők és elvtársak!

Tito a pártból és a munkásmozgalomból nőtt ki, harcában és erőfeszítéseiben mindig szilárd támaszra, támogatásra és együttműködésre talált a pártban és a munkásosztályban. Tito azonban annak a képességének jóvoltából lett pártunk és forradalmi munkásmozgalmunk vezető és alkotó egyénisége, hogy a harcban fölmerülő számos dilemma eldöntésében éppen azokra az utakra és eszközökre mutatott rá, amelyek győzelmet és sikert hoztak, s amelyeket az élő forradalmi gyakorlat igazolt. Mert szerintünk, forradalmi marxisták szerint a történelmi egyéniség nagyságát mindenekelőtt az emberiség sokoldalú haladásáért és az emberi kizsákmányolás és alárendeltség valamennyi formájának felszámolásáért vívott harcban játszott alkotó szerepe teszi. A történelmi személyiségek közül ennél fogva azoknak van kivételes jelentőségük, akik nemcsak az elnyomott osztályok és emberek haladó törekvéseit fejezték ki, és harci kiállításukat hallatták, hanem akik egyes történelmi sorsfordulókon alkotó módon hatottak olyan forradalmi, haladó szellemű és humánus határozatok meghozatalára, amelyek valóban az említett törekvések sikerét és győzelmét hozták meg.

Ezek közt a történelmi egyéniségek közt Tito a legnagyobbak közé tartozik.

Tito neve már régen túljutott hazánk határain, és mindazok tulajdonává vált, akik számára a béke létszükséglet, akik fölkelnek nemzeti lényük és létük, függetlenségük védelmében a népek egyenjogú közösségének létrehozásáért, a kizsákmányolás, leigázás és elnyomás minden formája ellen, az erő kizárásáért az államok és a népek közti viszonyból. Tito neve a harcos szimbóluma lett háborúban és békében egyaránt, egy új világ humanista víziójának kifejezője, olyan világnak, amely megszabadult a rettegéstől, hogy egyik ember elpusztítja a másikat, egyik nép megsemmisíti a másikat, egy olyan világ s benne egy olyan nemzedék látomását jelenti, amely nem tud a háború szörnyűségeiről és pusztításairól, az emberben, az emberekben és a népekben lappangó állatiasságról.

Számunkra, Tito kortársai számára, nehéz feladat fölbecsülni művének teljes, objektív jelentőségét. De mint Tito szavainak és tevékenységének közvetlen tanúi, első történelmi lépései óta tudjuk, hogy sorsdöntő társadalmi fordulatok legfontosabb döntéseinek kezdeményezője volt. Tito műve azok közé a történelmi jelenségek közé tartozik, amelyek tartósan ihletik társadalmunk szocialista, és általában minden haladó gondolatát, tevékenységét.